

ZOBOWIĄZANIA W OBRODIE GOSPODARCZYM

REDAKCJA NAUKOWA

Agnieszka Malarewicz-Jakubów

AUTORZY

Przemysław Brzozowski

Paweł Czaplicki

Michał Gornowicz

Michał Hejbudzki

Ewa Lewandowska

Paweł Lewandowski

Sylwia Łazarewicz

Agnieszka Malarewicz-Jakubów

Anna Moszyńska

Adrian Niewęłowski

Joanna Pawlikowska

Edyta Rutkowska-Tomaszewska

Grzegorz Sikorski

Szymon Słotwiński

Karol Szadkowski

Rafał Szczepaniak

Renata Tanajewska

Katarzyna Ząbkiewicz

Jakub Jan Zięty

ZOBOWIĄZANIA W OBROCE GOSPODARCZYM

REDAKCJA NAUKOWA

Agnieszka Malarewicz-Jakubów

AUTORZY

Przemysław Brzozowski

Paweł Czaplicki

Michał Gornowicz

Michał Hejbudzki

Ewa Lewandowska

Paweł Lewandowski

Sylwia Łazarewicz

Agnieszka Malarewicz-Jakubów

Anna Moszyńska

Adrian Niewęłowski

Joanna Pawlikowska

Edyta Rutkowska-Tomaszewska

Grzegorz Sikorski

Szymon Słotwiński

Karol Szadkowski

Rafał Szczepaniak

Renata Tanajewska

Katarzyna Ząbkiewicz

Jakub Jan Zięty

Stan prawny na 1 września 2024 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Jacek Mazurkiewicz

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne

Trzy kropki Joanna Maź

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski

Poszczególne części książki napisali:

Przemysław Brzozowski – cz. szczególna rozdz. II pkt 2, 3

Paweł Czaplicki – cz. ogólna rozdz. IV, V

Michał Gornowicz – cz. szczególna rozdz. II pkt 1

Michał Hejbudzki – cz. szczególna rozdz. I pkt 13

Ewa Lewandowska – cz. ogólna rozdz. I, II, XI; cz. szczególna rozdz. I pkt 9

Paweł Lewandowski – cz. ogólna rozdz. IX; cz. szczególna rozdz. I pkt 2, 10

Sylvia Łazarewicz – cz. szczególna rozdz. I pkt 3

Agnieszka Malarewicz-Jakubów – przedmowa

Anna Moszyńska – wprowadzenie pkt 1–3; cz. ogólna rozdz. VII, cz. szczególna rozdz. I pkt 1, 11, 12

Adrian Niewęglowski – cz. ogólna rozdz. X

Joanna Pawlikowska – cz. szczególna rozdz. II pkt 5, 8

Edyta Rutkowska-Tomaszewska – cz. szczególna rozdz. III

Grzegorz Sikorski – cz. szczególna rozdz. I pkt 6–8

Szymon Słotwiński – cz. ogólna rozdz. VI, VIII; cz. szczególna rozdz. I pkt 16

Karol Szadkowski – cz. ogólna rozdz. XII, XIII; cz. szczególna rozdz. I pkt 4, 5, 15

Rafał Szczepaniak – cz. ogólna rozdz. III

Renata Tanajewska – cz. szczególna rozdz. II pkt 4, 6, 7

Katarzyna Ząbkiewicz – wprowadzenie pkt 4

Jakub Jan Zięty – cz. szczególna rozdz. I pkt 14; cz. szczególna rozdz. II pkt 9, 10

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8358-974-9

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	17
Przedmowa.....	21
Wprowadzenie.....	23
1. Zasady obrotu gospodarczego	23
1.1. Zasada wolności (swobody) gospodarczej.....	23
1.2. Zasada autonomii woli i zasada swobody umów	25
1.2.1. Zasada swobody umów	26
1.2.2. Zakres zasady wolności umów.....	26
1.3. Zasada równości prawnej przedsiębiorców	28
1.4. Zasada profesjonalizmu przedsiębiorców	28
1.5. Zasada poszanowania dobrych obyczajów.....	29
2. Rodzaje stosunków handlowych (B2B, B2C)	31
2.1. Pojęcie stosunków handlowych	31
2.2. Pojęcie przedsiębiorcy	32
2.3. Pojęcie konsumenta	33
2.4. Rozszerzenie ochrony konsumenckiej.....	33
3. Charakterystyka czynności handlowych (cechy umów handlowych)	34
4. Rola prawa zobowiązań w stosunkach handlowych.....	37

CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział I

Istota zobowiązań w obrocie gospodarczym	51
1. Dłużnik i wierzyciel w obrocie gospodarczym	51
2. Treść i rodzaje świadczeń w obrocie gospodarczym.....	54

Rozdział II

Wielość wierzycieli i dłużników w obrocie gospodarczym.....	61
1. Zobowiązania solidarne	61
1.1. Solidarność bierna	62

1.2. Solidarność czynna.....	63
1.3. Solidarność niewłaściwa	64
2. Zobowiązania podzielne	65
3. Zobowiązania niepodzielne.....	65

Rozdział III

Źródła powstania zobowiązań.....	67
1. Czyny niedozwolone (delikty).....	67
1.1. Istota deliktu.....	67
1.2. Zasady i przesłanki deliktowej odpowiedzialności odszkodowawczej.....	69
1.3. Modyfikacje kodeksowego kształtu reżimu odpowiedzialności deliktowej (modyfikacje przesłanek)	71
1.3.1. Kodeksowe odstępstwa	71
1.3.2. Pozakodeksowe odstępstwa.....	74
1.3.3. Europeizacja odpowiedzialności deliktowej jako środka chroniącego konsumentów (klientów)	77
1.4. Przedawnienie roszczeń deliktowych.....	79
2. Bezpodstawne wzbogacenie jako źródło zobowiązań w obrocie gospodarczym.....	80
2.1. Istota bezpodstawnego wzbogacenia	80
2.2. Zastosowanie instytucji bezpodstawnego wzbogacenia w obrocie gospodarczym	82
2.2.1. Brak ważnej umowy	82
2.2.2. Świadczenie zubożonego ponad swoje zobowiązanie	83
2.2.3. Bezpodstawne wzbogacenie a wynagrodzenie ryczałtowe... ..	83
2.3. Przedawnienie roszczeń z bezpodstawnego wzbogacenia.....	84
3. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia.....	85
4. Akt administracyjny	86
5. Wnioski	90
5.1. Naczelną zasadą odpłatności za świadczone usługi w obrocie gospodarczym	90
5.2. Zbieg roszczeń.....	92
5.3. Problematyka kwalifikacji prawnej roszczenia podnoszonego przed sądem w sprawie cywilnej	94

Rozdział IV

Zawieranie umów w stosunkach handlowych (dochodzenie do powstania zobowiązania).....	97
1. Oferta	97
2. Aukcja	100
3. Przetarg	101
4. Negocjacje.....	103

Rozdział V

Przedmiot umowy w stosunkach handlowych	105
--	------------

Rozdział VI

Rodzaje klauzul umownych i ich stosowanie w stosunkach handlowych.....	109
1. Zagadnienia wspólne dotyczące klauzul umownych.....	109
2. Rodzaje klauzul umownych.....	115
2.1. Klauzule adaptacyjne	116
2.2. Klauzule waloryzacyjne	118
2.3. Klauzule zastrzegające formę czynności prawnej – <i>pactum de forma</i>	121
2.4. Klauzule salwatoryjne	123
2.5. Klauzule symplifikacyjne – modyfikujące odpowiedzialność z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania	124
2.5.1. Zadek	125
2.5.2. Kara umowna	127
2.5.3. Postanowienia umowne kreujące zobowiązania gwarancyjne.....	132
2.6. Klauzule jurysdykcyjne.....	133

Rozdział VII

Dodatkowe zastrzeżenia umowne.....	137
1. Zadek	137
1.1. Znaczenie zadatku	137
1.2. Zadek jako surogat (substytut) odszkodowania.....	138
1.3. Odszkodowanie przenoszące wysokość zadatku	139
1.4. Realny charakter zadatku	140
1.5. Dyspozytywny charakter przepisów o zadatku	140
2. Zaliczka	141
2.1. Znaczenie zaliczki.....	141
2.2. Zaliczka a zadek.....	142
3. Kara umowna.....	142
3.1. Znaczenie kary umownej.....	142
3.2. Funkcje kary umownej	143
3.3. Zastrzeżenie kary umownej	143
3.4. Dochodzenie zapłaty kary umownej	145
3.5. Miarkowanie kary umownej.....	145
3.6. Odszkodowanie przenoszące wysokość kary umownej	146
4. Umowne prawo odstąpienia	146
4.1. Umowne prawo odstąpienia a zasada <i>pacta sunt servanda</i>	146
4.2. Termin do odstąpienia	147
4.3. Skutki odstąpienia od umowy	147

4.4. Klauzula <i>lex commissoria</i>	148
4.5. Dopuszczalność zastrzeżenia umownego prawa odstąpienia w umowach przenoszących własność nieruchomości.....	148
4.6. Odstępne	149

Rozdział VIII

Zabezpieczenie wierzytelności w stosunkach handlowych	151
1. Wprowadzenie	151
2. Cechy wspólne zabezpieczeń wierzytelności w stosunkach handlowych ...	153
3. Zabezpieczenia rzeczowe	154
3.1. Zastaw	154
3.2. Zastaw rejestrowy	156
3.3. Hipoteka	158
4. Zabezpieczenia osobiste	160
4.1. Poręczenie	160
4.2. Poręczenie wekslowe (awal).....	162
5. Umowa przewłaszczenia na zabezpieczenie (nienazwany typ zabezpieczenia powierniczego)	164
5.1. Wprowadzenie.....	164
5.2. Przewłaszczenie na zabezpieczenie rzeczy ruchomych.....	166
5.3. Przewłaszczenie na zabezpieczenie nieruchomości.....	167

Rozdział IX

Sposoby wykonania zobowiązań	171
1. Istota wykonania zobowiązania.....	171
2. Podmioty wykonania zobowiązania	174
3. Przedmiot wykonania zobowiązania	175
4. Termin spełnienia świadczenia	177
5. Miejsce spełnienia świadczenia	179
6. Wykonanie zobowiązań z umów wzajemnych	181
7. Prawo zatrzymania	182
8. Dowody wykonania zobowiązania.....	183
9. Złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu	184

Rozdział X

Skutki niewykonania zobowiązań	187
1. Pojęcie niewykonania zobowiązania i nienależytego wykonania zobowiązania	187
2. Skutki niewykonania zobowiązań – kwestie wspólne.....	190
3. Podstawa odpowiedzialności dłużnika i zakres obowiązku odszkodowawczego	191
4. Odpowiedzialność dłużnika za niespełnienie świadczenia niepieniężnego w terminie.....	194

5. Odpowiedzialność dłużnika za nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego	197
6. Odpowiedzialność dłużnika za podwykonawców i pomocników.....	202
7. Kary umowne.....	205
8. Skutki niewykonania zobowiązania pieniężnego	207
9. Zwłoka wierzyciela.....	210
Rozdział XI	
Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika	213
Rozdział XII	
Przejęcie praw i obowiązków wynikających z zobowiązań.....	219
1. Przelew wierzytelności	219
2. Wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela.....	227
3. Przejęcie długu	228
Rozdział XIII	
Czynności prawne odnoszące się do osób trzecich.....	233
1. Wprowadzenie	233
2. Umowa o świadczenie na rzecz osoby trzeciej (art. 393 k.c.).....	234
3. Umowa o świadczenie przez osobę trzecią (art. 391 k.c.).....	236
4. Umowa o zwolnienie dłużnika z obowiązku świadczenia (art. 392 k.c.) ...	237
5. Przekaz	239

CZĘŚĆ SZCZEGÓLNA

Rozdział I	
Umowy nazwane	245
1. Umowa sprzedaży	245
1.1. Zagadnienia wprowadzające	245
1.1.1. Pojęcie	245
1.1.2. <i>Essentialia negotii</i>	245
1.1.3. Charakter umowy sprzedaży	246
1.2. Świadczenia stron	246
1.2.1. Przedmiot sprzedaży	246
1.2.2. Cena	248
1.3. Prawa i obowiązki stron.....	250
1.3.1. Obowiązki sprzedawcy.....	250
1.3.2. Obowiązki kupującego.....	251
1.4. Specyfika umowy w stosunkach handlowych	253
1.4.1. Krótszy termin przedawnienia roszczeń	253
1.4.2. Ustawa o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych	254

1.4.3.	Konwencja wiedeńska	255
1.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	255
1.5.1.	Korzyści i ciężary. Niebezpieczeństwo	256
1.5.2.	Koszty wydania i odebrania rzeczy	257
1.5.3.	Szczególne rodzaje sprzedaży	258
1.6.	Uprawnienia z tytułu niewykonania zobowiązania	263
1.6.1.	Rękojmia	263
1.6.2.	Gwarancja przy sprzedaży	278
2.	Umowa o dzieło	283
2.1.	Zagadnienia wprowadzające	283
2.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych	284
2.3.	Prawa i obowiązki stron	284
2.4.	Materiały do wykonania dzieła	290
2.5.	Odebranie dzieła	291
2.6.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	292
2.7.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	293
2.8.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	293
2.9.	Terminy realizacji umowy	295
2.10.	Załączniki do umowy	295
3.	Umowa o roboty budowlane	296
3.1.	Zagadnienia wprowadzające	296
3.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych	297
3.3.	Prawa i obowiązki stron	299
3.3.1.	Oddanie obiektu	299
3.3.2.	Współdziałanie z wykonawcą	300
3.3.3.	Odbiór obiektu i odbiory częściowe robót	301
3.3.4.	Zapłata wynagrodzenia	302
3.4.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	303
3.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	304
3.5.1.	Regulacje o charakterze dyspozytywnym	304
3.5.2.	Regulacje o charakterze (semi)imperatywnym	305
3.6.	Terminy realizacji umowy	308
3.7.	Załączniki do umowy	308
4.	Umowa najmu	309
4.1.	Najem	309
4.1.1.	Treść i zawarcie umowy najmu	309
4.1.2.	Prawa i obowiązki stron	310
4.1.3.	Zbycie rzeczy najętej	313
4.1.4.	Zakończenie najmu	313
4.1.5.	Przedawnienie roszczeń	313
4.2.	Najem lokalu	314
4.2.1.	Ogólna charakterystyka najmu lokalu	314

4.2.2. Specyfika umowy najmu lokalu w stosunkach handlowych.....	316
5. Umowa najmu instytucjonalnego lokalu.....	319
5.1. Treść i zawarcie umowy.....	319
5.2. Prawa i obowiązki stron.....	320
5.3. Zakończenie stosunku najmu	321
6. Umowa leasingu	323
6.1. Zagadnienia wprowadzające	323
6.2. Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	325
6.3. Prawa i obowiązki stron.....	326
6.4. Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	328
6.5. Swoboda kształtowania postanowień umownych	329
6.6. Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	331
6.7. Terminy realizacji umowy.....	335
6.8. Załączniki do umowy.....	335
7. Umowa komisu	335
7.1. Zagadnienia wprowadzające	335
7.2. Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	337
7.3. Prawa i obowiązki stron.....	338
7.4. Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	339
7.5. Swoboda kształtowania postanowień umownych	339
7.6. Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	340
7.7. Terminy realizacji umowy.....	342
7.8. Załączniki do umowy.....	342
8. Umowa ubezpieczenia	343
8.1. Zagadnienia wprowadzające	343
8.2. Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	348
8.3. Prawa i obowiązki stron.....	351
8.4. Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	355
8.5. Swoboda kształtowania postanowień umownych	356
8.6. Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	357
8.7. Terminy realizacji umowy.....	359
8.8. Załączniki do umowy.....	362
9. Umowa zlecenia.....	362
9.1. Zagadnienia wprowadzające	362
9.2. Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	364
9.3. Prawa i obowiązki stron.....	365
9.4. Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	368
9.5. Swoboda kształtowania postanowień umownych	368
9.6. Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	368
9.7. Terminy realizacji umowy.....	369
9.8. Załączniki do umowy.....	370
10. Umowa agencyjna	371

10.1. Zagadnienia wprowadzające	371
10.2. Specyfika umowy w stosunkach handlowych	372
10.3. Prawa i obowiązki stron.....	373
10.4. Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	375
10.5. Swoboda kształtowania postanowień umownych	376
10.6. Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	379
10.7. Terminy realizacji umowy.....	379
10.8. Załączniki do umowy.....	379
10.9. Wygaśnięcie umowy.....	380
11. Umowa przewozu	380
11.1. Zagadnienia wprowadzające	380
11.1.1. Zasada pierwszeństwa przepisów szczególnych (<i>lex specialis</i>).....	380
11.1.2. Źródła prawa krajowego	381
11.1.3. Umowy międzynarodowe w zakresie przewozu	381
11.1.4. Prawo przewozowe	382
11.1.5. Przepisy regulujące transport drogowy.....	382
11.2. Specyfika umowy przewozu	383
11.2.1. Charakter umowy przewozu.....	383
11.2.2. <i>Essentialia negotii</i>	384
11.2.3. Zawarcie umowy przewozu.....	384
11.2.4. Strony umowy przewozu	386
11.2.5. Status prawny przewoźnika.....	386
11.3. Prawa i obowiązki stron.....	387
11.3.1. Zagadnienia wprowadzające	387
11.3.2. Przewóz osób i przesyłek bagażowych.....	388
11.3.3. Przewóz rzeczy	389
11.4. Swoboda kształtowania postanowień umownych	393
11.4.1. Adhezyjny i masowy charakter umowy przewozu	393
11.4.2. Obowiązek przewozu	393
11.4.3. <i>Accidentalalia negotii</i>	394
11.5. Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	394
11.5.1. Odpowiedzialność przewoźnika.....	394
11.5.2. Odpowiedzialność nadawcy przesyłki.....	397
11.5.3. Obowiązkowe postępowanie reklamacyjne.....	397
11.6. Terminy realizacji roszczeń.....	397
12. Umowa spedycji.....	398
12.1. Zagadnienia wprowadzające	398
12.2. Specyfika umowy spedycji.....	399
12.2.1. Definicja umowy spedycji.....	399
12.2.2. Umowa spedycji a umowa przewozu	400
12.2.3. Charakter umowy spedycji.....	400
12.2.4. Odpowiednie stosowanie przepisów o umowie zlecenia	401

12.3. Prawa i obowiązki stron.....	401
12.4. Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	402
12.4.1. Odpowiedzialność za utratę, ubytek lub uszkodzenie przesyłki	402
12.4.2. Odpowiedzialność za winę w wyborze.....	402
12.4.3. Odpowiedzialność za inne szkody. Porównanie zasad odpowiedzialności spedytora i przewoźnika.....	404
12.5. Terminy realizacji roszczeń.....	404
13. Umowa składu	405
13.1. Wprowadzenie.....	405
13.2. Ogólna charakterystyka umowy składu.....	409
13.3. Podstawowe prawa i obowiązki przedsiębiorcy składowego.....	411
13.4. Podstawowe prawa i obowiązki składającego.....	415
13.5. Odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy	417
13.6. Przedawnienie roszczeń z umowy składu.....	418
14. Umowa spółki cywilnej.....	419
14.1. Zagadnienia wprowadzające	419
14.2. Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	421
14.3. Prawa i obowiązki stron.....	423
14.4. Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	425
14.5. Terminy realizacji umów	425
15. Umowa poręczenia.....	425
15.1. Treść i zawarcie umowy poręczenia.....	425
15.2. Sytuacja prawna poręczyciela.....	427
15.3. Sytuacje prawne wierzyciela i dłużnika.....	429
15.4. Specyfika umowy poręczenia w stosunkach handlowych.....	430
16. Umowa o doradztwo inwestycyjne dotyczące instrumentów finansowych	431
16.1. Uwagi wprowadzające.....	431
16.2. Charakter umowy.....	432
16.3. Strony umowy	433
16.4. Treść umowy.....	434
16.5. Odpowiedzialność firmy inwestycyjnej za szkodę wyrządzoną klientowi.....	435

Rozdział II

Umowy nienazwane.....	437
1. Umowa franchisingu	437
1.1. Zagadnienia wprowadzające	437
1.2. Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	437
1.3. Prawa i obowiązki stron.....	439
1.4. Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	440

1.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	440
1.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	441
1.7.	Terminy realizacji umowy	441
1.8.	Załączniki do umowy.....	441
2.	Umowa factoringu.....	442
2.1.	Zagadnienia wprowadzające	442
2.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych	443
2.3.	Prawa i obowiązki stron.....	444
2.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	445
2.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	446
2.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	446
2.7.	Terminy realizacji umowy	447
2.8.	Załączniki do umowy.....	448
3.	Umowa forfaitingu.....	448
3.1.	Zagadnienia wprowadzające	448
3.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych	449
3.3.	Prawa i obowiązki stron.....	450
3.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	451
3.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	451
3.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	452
3.7.	Terminy realizacji umowy	453
3.8.	Załączniki do umowy.....	453
4.	Umowa sponsoringu	454
4.1.	Zagadnienia wprowadzające	454
4.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych	455
4.3.	Prawa i obowiązki stron.....	456
4.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	458
4.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	458
4.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	458
4.7.	Terminy realizacji umowy	459
4.8.	Załączniki do umowy.....	460
5.	Umowa know-how	461
5.1.	Zagadnienia wprowadzające	461
5.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych	462
5.3.	Prawa i obowiązki stron.....	463
5.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	463
5.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	463
5.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	463
5.7.	Terminy realizacji umowy	464
5.8.	Załączniki do umowy.....	465
6.	Umowa outsourcingu	465
6.1.	Zagadnienia wprowadzające	465
6.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych	465

6.3.	Prawa i obowiązki stron.....	466
6.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	467
6.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	468
6.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	468
6.7.	Terminy realizacji umowy.....	469
6.8.	Załączniki do umowy.....	470
7.	Umowa barteru.....	471
7.1.	Zagadnienia wprowadzające	471
7.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	471
7.3.	Prawa i obowiązki stron.....	472
7.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	473
7.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	474
7.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	474
7.7.	Terminy realizacji umowy.....	475
7.8.	Załączniki do umowy.....	475
8.	Umowa licencji.....	476
8.1.	Zagadnienia wprowadzające	476
8.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	477
8.3.	Prawa i obowiązki stron.....	478
8.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	479
8.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	479
8.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	480
8.7.	Terminy realizacji umowy.....	481
8.8.	Załączniki do umowy.....	481
9.	Umowa koncernu	481
9.1.	Zagadnienia wprowadzające	481
9.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	485
9.3.	Prawa i obowiązki stron.....	487
9.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	488
9.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	489
9.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	489
9.7.	Terminy realizacji umowy.....	489
9.8.	Załączniki do umowy.....	489
10.	Umowa konsorcjum.....	490
10.1.	Zagadnienia wprowadzające	490
10.2.	Specyfika umowy w stosunkach handlowych.....	491
10.3.	Prawa i obowiązki stron.....	493
10.4.	Możliwość stosowania umowy przedwstępnej i promesy	494
10.5.	Swoboda kształtowania postanowień umownych	494
10.6.	Roszczenia z tytułu niewykonania zobowiązania	494
10.7.	Terminy realizacji umowy.....	495
10.8.	Załączniki do umowy.....	495

Rozdział III**Rola wzorców umownych w obrocie gospodarczym oraz ryzyko braku**

zgodności przedsiębiorcy w tym obszarze	497
1. Pojęcie i ogólna charakterystyka wzorców umownych	497
2. Zasady stosowania i związania wzorcami umownymi	501
3. Wymóg transparencji wzorców umownych.....	507
4. Wzorce umowne w obrocie konsumenckim	509
4.1. Konsument wobec przewagi kontraktowej i informacyjnej przedsiębiorcy.....	509
4.2. Wzorce umowne a swoboda w kształtowaniu treści umów w obrocie konsumenckim.....	514
4.3. Niedozwolone klauzule umowne we wzorcach umów konsumenckich	518
4.4. Mechanizmy kontroli wzorców umownych i ochrony konsumentów przed niedozwolonymi klauzulami umownymi.....	527
5. Ryzyko braku zgodności przedsiębiorców w zakresie stosowania wzorców umownych i klauzul abuzywnych oraz jego skutki	532
6. Rozszerzenie ochrony przed niedozwolonymi klauzulami umownymi na niektórych przedsiębiorców	544
Literatura.....	551
Wykaz orzeczeń.....	579
Autorzy.....	591

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

ABGB	–	austriacki kodeks cywilny (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch)
BGB	–	niemiecki kodeks cywilny (Bürgerliches Gesetzbuch)
dyrektywa 93/13/EWG	–	dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. WE L 95, s. 29, ze zm.)
dyrektywa 2011/83/UE	–	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25.10.2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.Urz. UE L 304, s. 64, ze zm.)
k.c.	–	ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
k.h.	–	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.06.1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.)
k.m.	–	ustawa z 18.09.2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. z 2023 r. poz. 1309)
Konstytucja RP, ustawa zasadnicza	–	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
konwencja wiedeńska, CISG	–	Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w Wiedniu 11.04.1980 r. (Convention on Contracts for the International Sale of Goods) (Dz.U. z 1997 r. Nr 45, poz. 286 ze sprost.)
k.p.	–	ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465 ze zm.)
k.p.c.	–	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
k.r.o.	–	ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
k.s.h.	–	ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
k.w.	–	ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2023 r. poz. 2119 ze zm.)
k.z.	–	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)
pr. aut.	–	ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2509 ze zm.)

pr. bank.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 2488 ze zm.)
pr. bud.	– ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2024 r. poz. 725 ze zm.)
pr. przed.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.)
pr. przew.	– ustawa z 15.11.1984 r. – Prawo przewozowe (Dz.U. z 2024 r. poz. 1262)
pr. rest.	– ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2024 r. poz. 1428 ze zm.)
pr. weksl.	– ustawa z 28.04.1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 282)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1170)
p.z.p.	– ustawa z 11.09.2019 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1320)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47, ze sprost.)
TRIPS	– obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych z 12.02.1996 r. w sprawie publikacji załączników do porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu – WTO (Dz.U. Nr 32, poz. 143)
u.d.e.	– ustawa z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1045 ze zm.)
u.d.u.	– ustawa z 15.12.2017 r. o dystrybucji ubezpieczeń (Dz.U. z 2024 r. poz. 1214 ze zm.)
u.d.u.r.	– ustawa z 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 838)
u.g.n.	– ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1145 ze zm.)
u.k.h.	– ustawa z 23.03.2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami (Dz.U. z 2022 r. poz. 2245 ze zm.)
u.k.k.	– ustawa z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. z 2024 r. poz. 1497)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 1984 ze zm.)
u.o.k.h.	– ustawa z 23.10.2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym (Dz.U. z 2023 r. poz. 152 ze zm.)
u.p.k.	– ustawa z 30.05.2014 r. o prawach konsumenta (Dz.U. z 2023 r. poz. 2759 ze zm.)
u.p.n.p.r.	– ustawa z 23.08.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 845)
u.o.i.f.	– ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 722 ze zm.)
u.o.k.k.	– ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2024 r. poz. 594 ze zm.)
u.o.p.l.	– ustawa z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 725)
u.o.p.o.d.	– ustawa z 26.06.2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin (Dz.U. z 2021 r. poz. 213)

u.p.d.o.p.	–	ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 2805 ze zm.)
u.p.n.o.t.h.	–	ustawa z 8.03.2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1790)
u.r.	–	ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.)
u.s.k.o.k.	–	ustawa z 5.11.2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 512 ze zm.)
u.s.m.	–	ustawa z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 558)
u.t.d.	–	ustawa z 6.09.2001 r. o transporcie drogowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1539 ze zm.)
u.u.o.	–	ustawa z 22.05.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 2500 ze zm.)
u.u.p.	–	ustawa z 19.08.2011 r. o usługach płatniczych (Dz.U. z 2024 r. poz. 30 ze zm.)
u.w.l.	–	ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048 ze zm.)
u.z.n.k.	–	ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2022 r. poz. 1233)
u.z.r.	–	ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. z 2018 r. poz. 2017)

Czasopisma i publikatory

Apel.-W-wa	–	Apelacja – Sąd Apelacyjny w Warszawie
AUMCS	–	Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
AUWr	–	Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. SN	–	Biuletyn Biura Sądu Najwyższego
KPP	–	Kwartalnik Prawa Prywatnego
MoP	–	Monitor Prawniczy
NP	–	Nowe Prawo
ONSAiWSA	–	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i Wojewódzkich Sądów Administracyjnych
OSA	–	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC-ZD	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna – zbiór dodatkowy
OSNP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK ZU	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – zbiór dodatkowy
OTK-A	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
Pał.	–	Palestra
PiP	–	Państwo i Prawo
PNUEWr	–	Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
PPH	–	Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Sp.	–	Prawo Spółek
PS	–	Przegląd Sądowy

PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
Rej.	– Rejent
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
St. Praw.	– Studia Prawnicze
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
ZNUJPP	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze
ZNUJ PPWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej
ZNUJ PWiOWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej

Inne

CEIDG	– Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
Dz.T. i Z.K.	– Dziennik Taryf i Zarządzeń Komunikacyjnych
EWG	– Europejska Wspólnota Gospodarcza
FIDIC	– Międzynarodowa Federacja Inżynierów Konsultantów
GKA	– Główna Komisja Arbitrażowa
KNF	– Komisja Nadzoru Finansowego
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
NBP	– Narodowy Bank Polski
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OPWS	– Ogólne Polskie Warunki Spedycyjne
SA	– sąd apelacyjny
SGR	– społeczna gospodarka rynkowa
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– sąd okręgowy
SOKiK	– Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UOKiK	– Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

PRZEDMOWA

Otrzymują Państwo publikację, stanowiącą dokonany przeze mnie wybór zagadnień i problemów z zakresu prawa cywilnego zobowiązań. Omawiane zagadnienia mają szczególne znaczenie w szeroko rozumianym obrocie gospodarczym. To monograficzne opracowanie może być traktowane jako podręcznik dla studentów prawa, administracji, ekonomii. Chcielibyśmy, aby była to pozycja, po którą będą chętnie sięgali przedsiębiorcy, jak również prawnicy wykonujący na ich rzecz obsługę prawną: radcowie prawni i adwokaci. Nie wszystkie poruszane w książce zagadnienia mieszczą się w tzw. ścisłej definicji prawa zobowiązań, ale uznałam je za istotne do omówienia w związku z tym, że często występują w relacjach obrotu gospodarczego.

Moje zaproszenie do współpracy przy tworzeniu tej monografii przyjęli pracownicy kilku ośrodków naukowych: Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego. Wszystkim Państwu Autorom dziękuję za zaufanie i znakomitą współpracę. Staralam się tak zsynchronizować prace poszczególnych Autorów, aby oddana do Czytelników rąk publikacja miała jednolity charakter.

Staraliśmy się, aby książka miała charakter uporządkowanych informacji, a nie analizy kontrowersji występujących w doktrynie. W bardzo nieznacznym stopniu Autorzy oceniają omawiane regulacje prawne.

Jest to pierwsze wydanie tej monografii, wieloautorskiej i obejmującej mnogość zagadnień. Czytelnikom będę wdzięczna za wszelkie uwagi, które będziemy mogli wykorzystać przy aktualizowaniu treści tej pozycji.

*W imieniu własnym i Autorów,
Redaktor*

*Prof. dr hab. Agnieszka Malarewicz-Jakubów
Kierowniczka Katedry Prawa Handlowego
Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
malarewicz@uwb.edu.pl*

WPROWADZENIE

1. Zasady obrotu gospodarczego

Obrót gospodarczy opiera się na określonych regułach, zwanych zasadami obrotu gospodarczego. Katalog tych zasad jest różnie ujmowany w doktrynie, poszczególne opracowania odwołują się jednak do tożsamyh lub podobnych reguł i wartości. Wymienić tu należy:

- 1) **zasadę wolności (swobody) gospodarczej,**
- 2) **zasadę autonomii woli i swobody umów,**
- 3) **zasadę równości prawnej przedsiębiorców,**
- 4) **zasadę profesjonalizmu przedsiębiorców,**
- 5) **zasadę poszanowania dobrych obyczajów.**

1.1. Zasada wolności (swobody) gospodarczej

Wolność działalności gospodarczej została podniesiona do rangi zasady konstytucyjnej. Zgodnie z art. 20 ustawy zasadniczej podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej stanowi społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych. **Społeczna gospodarka rynkowa (SGR)** jest koncepcją wypracowaną w niemieckiej myśli społecznej i wdrożoną do praktyki gospodarczej Niemiec po II wojnie światowej (*Soziale Marktwirtschaft*). Idea SGR polega na próbie znalezienia równowagi i pogodzenia dwóch koncepcji, postrzeganych jako sprzeczne: liberalizmu gospodarczego oraz państwa opiekuńczego, dążącego do zaspokajania potrzeb społecznych obywateli. Tę opiekę państwa ujmuje się w przyznaniu kolejnej zasady – subsydiarności, która oznacza, że jednostki powinny radzić sobie, w miarę możliwości, same, a ewentualną pomoc państwo powinno organizować według hasła „Pomoc do samopomocy”¹. Państwo ma więc jedynie tworzyć reguły gry gospodarczej, a nie być aktywnym graczem i wpływać na wyniki gry rynkowej.

¹ Jeden z ideologicznych ojców SGR Alexander Rüstow określił to obrazowo: „Szukasz pomocnej dłoni? Znajdziesz ją na końcu swego przedramienia” (zob. szerzej M. Moszyński, *Niemiecki model Społecznej Gospodarki Rynkowej – perspektywa rynku pracy*, Toruń 2016, s. 50, 64; Z. Witkowski, *Zasada społecznej*

Co ciekawe, Niemcy, jako kolebka doktryny SGR i kraj, gdzie ta zasada znajduje najpełniejszy wyraz w praktyce gospodarczej, nie mają w swojej konstytucji zapisanej zasady SGR (jest ona wyrażona *de iure* tylko w traktacie zjednoczeniowym RFN i NRD). Złośliwi twierdzą, że Niemcy tę zasadę po prostu urzeczywistniają. Truizmem bowiem będzie stwierdzenie, że przestrzeganie zasad w praktyce jest ważniejsze, niż nadawanie im kształtu normy prawnej, nawet najwyższej rangi, która następnie nie będzie w pełni realizowana.

Pierwszym z filarów SGR, wymienionych w polskiej Konstytucji, jest wolność działalności gospodarczej. Wolność ta oznacza swobodę podejmowania i wykonywania aktywności gospodarczej, a także jej zakończenia. Jednym z elementów tej wolności jest swoboda wyboru formy prawnej (np. indywidualna działalność gospodarcza, spółka handlowa, spółdzielnia), w jakiej działalność będzie prowadzona.

Konstytucyjna zasada wolności działalności gospodarczej została powtórzona i uszczegółowiona w przepisach ustawy kluczowej dla polskiego prawa gospodarczego – Prawie przedsiębiorców z 2018 r., która zastąpiła poprzednio obowiązującą ustawę o swobodzie działalności gospodarczej. Konstytucyjna zasada wolności działalności gospodarczej została wymieniona już w preambule Prawa przedsiębiorców, wskazującej na fundamentalne znaczenie tej zasady dla przedsiębiorców i podejmowanej przez nich aktywności gospodarczej. Następnie, w art. 2 pr. przed., wyraźnie wskazano, że podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej jest wolne dla każdego na równych prawach. W art. 8 pr. przed. stwierdzono natomiast, że przedsiębiorca może podejmować wszelkie działania, z wyjątkiem tych, których zakazują przepisy prawa. Zasada ta miała stanowić przełożenie na grunt prawny popularnego powiedzenia „co nie jest zabronione, jest dozwolone”. Zasadność i sposób jej wprowadzenia budzi jednak wątpliwości².

W kolejnym zdaniu art. 8 pr. przed. wskazano, że przedsiębiorca może zostać zobowiązany do określonego zachowania tylko na podstawie przepisów prawa. Ten przepis odwołuje się do możliwości ograniczania swobody przedsiębiorczości przez normy prawne. Zasada wolności działalności gospodarczej nie ma bowiem charakteru absolutnego, już sama Konstytucja RP przewiduje wyraźnie możliwość jej ograniczania. Zgodnie jednak z art. 22 ustawy zasadniczej ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny.

gospodarki rynkowej jako podstawa ustroju gospodarczego Trzeciej Rzeczypospolitej Polskiej – wolność działalności gospodarczej [w:] *Studia Iuridica Toruniensia. Przemiany Polskiego Prawa*, t. II, red. E. Kustra, Toruń 2002, s. 8).

² W.J. Katner, *Zagadnienia wprowadzające* [w:] *Prawo gospodarcze i handlowe*, red. W.J. Katner, Warszawa 2020, s. 47; G. Lubeńczuk, A. Wołoszyn-Cichocka, M. Zdyb, *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, Legalis 2019, art. 8.

Oznacza to, iż każdorazowe ograniczenie swobody działalności gospodarczej wymaga łącznego spełnienia dwóch kryteriów:

- formalnego – ograniczenia wolności działalności gospodarczej mogą być ustanawiane „tylko w drodze ustawy”,
- materialnego – ograniczenia te mogą być ustanawiane „tylko ze względu na ważny interes publiczny”.

Wprowadzanie istotnych ograniczeń swobody działalności gospodarczej miało miejsce w trakcie pandemii COVID-19 (w latach 2020–2023). Wówczas przedsiębiorcy, z uwagi na istniejące zagrożenie epidemiczne, zostali obarczeni nie tylko istotnymi ograniczeniami, lecz nawet całkowitymi zakazami prowadzenia działalności gospodarczej. O ile spełnienie przesłanki interesu publicznego nie budziło wątpliwości (choć wprowadzane ograniczenia spotkały się z krytyką z punktu widzenia ich proporcjonalności czy nawet racjonalności), o tyle zastrzeżenia wywoływała forma ich wprowadzenia – znaczna część tych zakazów została bowiem wprowadzona przez polskiego prawodawcę nie w drodze ustawy, lecz w drodze rozporządzeń wykonawczych.

Zgodnie z dominującym w doktrynie poglądem w odniesieniu do ograniczeń wolności działalności gospodarczej ustawa może zawierać upoważnienie do regulacji w aktach wykonawczych pewnych szczegółowych, technicznych kwestii. Konieczne jest natomiast, aby ustawa zawierała wszystkie podstawowe elementy ograniczenia danej wolności i prawa³. Niezachowanie więc formy ustawy, zwłaszcza przy wprowadzaniu zakazów prowadzenia działalności w czasie pandemii, stanowiło naruszenie Konstytucji RP, co potwierdzały kolejne orzeczenia sądowe⁴.

1.2. Zasada autonomii woli i zasada swobody umów

Kluczową zasadą dla całego prawa prywatnego jest **zasada autonomii woli**. Oznacza ona, że **każdy podmiot prawa cywilnego** (osoba fizyczna, prawna lub ułomna osoba prawna) **może własną mocą kształtować swoje stosunki prawne, działając jednak w granicach prawa**. Granice te są jednak dość szerokie, a istniejące ograniczenia służą głównie ochronie interesu publicznego i powszechnie akceptowanych zasad moralnych. W obszarze prawa zobowiązań zasada autonomii woli znajduje swoją konkretyzację w **zasadzie swobody umów**.

³ L. Garlicki, M. Zubik [w:] M. Derlatka, K. Działocha, P. Sarnecki, W. Sokolewicz, J. Trzciński, M. Wiącek, L. Garlicki, M. Zubik, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, Warszawa 2016, art. 22.

⁴ Przykładowo wyrok WSA w Opolu z 27.10.2020 r., II SA/Op 219/20, LEX nr 3093916; wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 8.09.2021 r., II SA/Go 564/21, LEX nr 3219629.

1.2.1. Zasada swobody umów

W obrocie gospodarczym **zasada swobody umów** ma znaczenie podstawowe. Oznacza **swobodę kształtowania treści umów w ramach przepisów dyspozytywnych poszczególnych nazwanych stosunków umownych** (umów uregulowanych w Kodeksie cywilnym i w innych ustawach), **jak również przede wszystkim możliwość zawierania umów nieobjętych katalogiem umów nazwanych**. Jednym z wyrazów stosowania swobody umów jest bowiem tworzenie umów nienazwanych (np. franchising, know-how, faktoring, pośrednictwo handlowe, spółka cicha), a także umów mieszanych (łączyących w sobie elementy charakterystyczne dla określonych umów nazwanych i nienazwanych).

Częste zawieranie w obrocie gospodarczym określonego typu umów nienazwanych może doprowadzić do uregulowania w ustawie jej elementów konstrukcyjnych i w efekcie do przekształcenia umowy nienazwanej w nazwaną. Jako przykład może tu służyć umowa leasingu, która najpierw wykształciła się w praktyce jako typ umowy nienazwanej, a następnie w 2000 r. ustawodawca uregulował ją w art. 709¹–709¹⁸ k.c.

Można także wskazać na sytuacje odwrotne – umowa początkowo uregulowana w ustawie, a więc umowa nazwana, wskutek kolejnych zmian ustawodawczych traci swoją podbudowę normatywną, stając się umową nienazwaną. Przykładem jest tu umowa spółki cichej, uregulowana początkowo przepisami Kodeksu handlowego z 1934 r.⁵ Regulację tę uchylono wraz z wejściem w życie Kodeksu cywilnego z 1964 r. Zawieranie umów spółki cichej jest jednak nadal dopuszczalne na podstawie zasady swobody umów.

Spółka cicha⁶ stanowi umowę dwóch stron, polegającą na udziale wspólnika cichego w zyskach i stratach z działalności gospodarczej prowadzonej we własnym imieniu przez wspólnika jawnego. Wspólnik cichy wnosi wkład na rzecz przedsiębiorstwa wspólnika jawnego, między wspólnikami nie powstaje jednak żadnego rodzaju wspólnota – ani majątkowa, ani osobowa (spółka cicha nie stanowi odrębnego podmiotu praw, a jedynie umowę łączącą wspólników). Na zewnątrz wobec kontrahentów i wierzycieli występuje wyłącznie wspólnik jawny (przedsiębiorca), tylko on jest też uprawniony do prowadzenia spraw przedsiębiorstwa. Wspólnik cichy nie ponosi wobec wierzycieli odpowiedzialności za zobowiązania wynikające z działalności prowadzonej przez przedsiębiorcę.

1.2.2. Zakres zasady wolności umów

Tradycyjnie przyjmuje się, że swoboda umów obejmuje cztery aspekty:

- **swobodę decyzji co do zawarcia umowy** – czyli tego, czy w ogóle związać się stosunkiem umownym; swoboda ta może doznawać ograniczeń w przypadku

⁵ Art. 682–695 k.h.

⁶ Zob. więcej G. Jędrejek, *Spółka cicha*, Warszawa 2008.

np. umów o dostawę mediów (zawarcia umowy o dostawę energii elektrycznej, wody, gazu itp.), trudno bowiem w dzisiejszym świecie wyobrazić sobie funkcjonowanie bez podstawowych mediów;

- **swobodę wyboru osoby kontrahenta** – a więc tego, z kim związać się stosunkiem umownym; swoboda ta może doznawać ograniczeń w przypadku, gdy określone dobra czy usługi sprzedaje lub świadczy jeden podmiot (monopolista) czy nieliczna grupa podmiotów, np. w przypadku wyboru dostawcy mediów;
- **swobodę wyboru formy umowy** – a więc czy umowę zawrzeć np. w formie ustnej, pisemnej czy w formie aktu notarialnego. W określonych przypadkach jednak przepisy prawa wymagają zawarcia umowy w określonej formie – wówczas swoboda ta jest wyłączona (np. umowa przeniesienia własności nieruchomości musi być zawarta w formie aktu notarialnego);
- **swobodę kształtowania treści stosunku umownego** – zgodnie z art. 353¹ k.c. „strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”. Artykuł ten przewiduje więc trzy kategorie ograniczeń wynikających z:
 - a) **właściwości danego stosunku** (np. sprzeczne z naturą umowy gospodarczej jest pozostawienie w ręku tylko jednej strony możliwości dowolnej zmiany jej warunków⁷),
 - b) **ustawy** (tu ograniczenia zawierają m.in. przepisy bezwzględnie obowiązujące normujące dany typ umowy, a także przepisy o ochronie praw konsumentów),
 - c) **zasad współżycia społecznego**, o których bliżej będzie mowa w ostatnim punkcie (pkt 1.5).

Swoboda kształtowania treści umowy jest też zupełnie lub niemal zupełnie wyłączona (przynajmniej dla jednej ze stron umowy) przy tzw. **umowach adhezyjnych** (od łac. *adhaesio* – przyłączenie, przyleganie), czyli zawieranych przez przystąpienie. Przy umowach adhezyjnych treść umowy określa jedna ze stron, silniejsza ekonomicznie (np. monopolista). Druga strona nie ma, co do zasady, możliwości wpływu na treść danej umowy, może ją zaakceptować i przystąpić do umowy lub zrezygnować z jej zawarcia. Przykładem umów adhezyjnych są umowy zawierane przez konsumentów z przedsiębiorcą, który posługuje się wzorami umów lub ogólnymi warunkami umów, np. bank (umowa rachunku bankowego), zakład ubezpieczeń (umowa ubezpieczenia samochodu), przedsiębiorstwo energetyczne (umowa sprzedaży energii elektrycznej).

⁷ Uchwała SN (7) z 22.05.1991 r., III CZP 15/91, OSNC 1992/1, poz. 1; wyrok SN z 20.06.2023 r., II CSKP 1476/22, LEX nr 3571887.

1.3. Zasada równości prawnej przedsiębiorców

Zasada równości prawnej przedsiębiorców wiąże się ściśle z zasadą swobody działalności gospodarczej. Jak wcześniej wskazano, podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej jest wolne dla każdego na równych prawach (art. 2 pr. przed.). Obowiązek równego traktowania wszystkich podmiotów prawa i zakaz ich dyskryminacji wynika także wprost z Konstytucji RP, która stanowi, że wszyscy są wobec prawa równi i wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne (art. 32 ust. 1). Nikt też nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny (art. 32 ust. 2 Konstytucji RP).

Zasada równości prawnej przedsiębiorców nie oznacza jednak nakazu ich identycznego traktowania w każdych okolicznościach. Jak wielokrotnie podkreślał Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie⁸, nakaz jednakowego traktowania znajduje zastosowanie w obrębie określonej kategorii podmiotów prawa – w tym przedsiębiorców. Wszystkie podmioty prawa, charakteryzujące się w równym stopniu daną istotną (relevantną) cechą, powinny być traktowane równo, a więc według jednakowej miary, zgodnie ze znaną zasadą tzw. sprawiedliwości rozdzielczej „**równych należy traktować równo**”, a „**podobnych należy traktować podobnie**”. Oznacza to także zakaz tworzenia takiego prawa, które różnicowałoby sytuację prawną podmiotów, których sytuacja faktyczna jest taka sama. Dotyczy to zarówno wprowadzania zróżnicowań negatywnych (dyskryminacji), jak i pozytywnych (uprzywilejowania). Podmioty różniące się mogą natomiast być traktowane odmiennie – to różne traktowanie powinno jednak być uzasadnione.

Należy podkreślić, że zasada równości prawnej przedsiębiorców oznacza konieczność zapewnienia równych szans w sensie prawnym, a więc równych, jednakowych dla danej kategorii przedsiębiorców wymagań odnoszących się do rejestrowania, prowadzenia i zakończenia działalności gospodarczej. Nie oznacza jednak konieczności zapewnienia równych szans w sensie ekonomicznym czy faktycznym. Nie ulega bowiem wątpliwości, że rzeczywista pozycja (mierzona np. siłą negocjacyjną) dużego koncernu i mikroprzedsiębiorcy będzie diametralnie różna.

1.4. Zasada profesjonalizmu przedsiębiorców

Kodeks handlowy przewidywał, że przy czynnościach handlowych kupiec (czyli według dzisiejszej terminologii przedsiębiorca) powinien dokładać staranności sumiennego kupca (art. 501 k.h.). Wraz z wprowadzeniem w życie Kodeksu cywilnego wiele postanowień Kodeksu handlowego uchylono, włączając jednak zawarte w nich rozwiązania

⁸ Tytułem jedynie przykładu można wskazać na uzasadnienie orzeczenia TK z 9.03.1988 r., U 7/87, OTK 1988/1, poz. 1; uzasadnienie wyroku TK z 20.05.2008 r., SK 9/07, OTK-A 2008/4, poz. 60; uzasadnienie wyroku TK z 28.05.2002 r., P 10/01, OTK ZU 2002/3A, poz. 35.

do Kodeksu cywilnego. Obecnie miernik należytej staranności normuje więc Kodeks cywilny, przewidując, że należyta staranność to staranność ogólnie wymagana w stosunkach danego rodzaju (art. 355 § 1 k.c.). Jednak w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej określenie standardu należytej staranności wymaga uwzględnienia zawodowego charakteru tej działalności (art. 355 § 2 k.c.). Oznacza to konieczność wzięcia pod uwagę, iż działalność wykonywana przez przedsiębiorcę ma charakter gospodarczy lub zawodowy, co oznacza m.in., że jest prowadzona stale oraz w oparciu o szczególną wiedzę i umiejętności. Prowadzenie przez dany podmiot działalności gospodarczej uzasadnia więc zwiększone oczekiwania jego kontrahentów (innych przedsiębiorców lub konsumentów) co do jego umiejętności i wiedzy, a także sumienności, rzetelności i zapobiegliwości. W stosunku do przedsiębiorcy należy zatem zastosować surowszy wzorzec staranności niż do osób wykonujących podobne czynności poza zakresem działalności gospodarczej lub zawodowej⁹.

Z tych też powodów obrót gospodarczy określa się często jako obrót profesjonalny, który – w zależności od tego, czy przedsiębiorcy występują po obu stronach, czy też tylko po jednej – może mieć charakter jednostronnie lub obustronnie profesjonalny (zob. uwagi w pkt 2.1).

Zasada profesjonalizmu przedsiębiorców znajduje wyraz w wielu rozwiązaniach prawnych normujących stosunki handlowe. Tytułem przykładu można wskazać chociażby, poza wspomnianym wcześniej art. 355 § 2 k.c., następujące przepisy Kodeksu cywilnego: art. 66¹ § 2 i 3, art. 358¹ § 4, art. 435, art. 563, art. 567 § 2.

Reguła profesjonalizmu przedsiębiorców łączy się też z zasadą ochrony słuszných interesów konsumentów (wyrażoną m.in. w art. 9 pr. przed.). Prawo stawia bowiem inne, wyższe wymagania przedsiębiorcom, wykonującym w sposób stały i ciągły działalność określonego rodzaju, a inne wobec konsumentów, dokonujących czynności niepozostających w bezpośrednim związku z ich działalnością zawodową. Pozostaje to w zgodzie z opisaną wyżej zasadą równości wobec prawa. Odmienne traktowanie tych zasadniczo różnych kategorii podmiotów znajduje bowiem swoje uzasadnienie, a prawo stara się wprowadzić balans między nierówną pozycją profesjonalisty i amatora (konsumenta).

1.5. Zasada poszanowania dobrych obyczajów

Wymóg uczciwego zachowania wynika z ogólnie przyjętych norm etycznych. Z czasem jednak zaczęto wprowadzać go także do przepisów prawa. Kodeks zobowiązań z 1933 r. ujmował go w postaci klauzuli dobrych obyczajów (art. 56 k.z.) oraz dobrej wiary i zwyczajów uczciwego obrotu (art. 107 k.z.). Kodeks handlowy z 1934 r. z kolei odwoływał

⁹ Postanowienie SN z 28.06.2023 r., I CSK 5749/22, LEX nr 3578850; wyrok SA w Łodzi z 24.01.2022 r., I AGa 255/21, LEX nr 3423533; wyrok SN z 8.07.1998 r., III CKN 574/97, LEX nr 462941.

się do wzoru sumiennego kupca (art. 501 k.h.) oraz dobrych obyczajów kupieckich¹⁰ (art. 240 § 2 i art. 414 k.h.).

Trudno uchwycić w ramy definicji zmienne w czasie normy moralne. W swym dziele „Zobowiązania” R. Longchamps de Bérier w odniesieniu do dobrych obyczajów lapidarnie stwierdził: „Chodzi o to, co uczciwy obrót faktycznie uważa za dozwolone, a co za niedozwolone”¹¹. We współczesnej literaturze przyjmuje się, że: „Sprzeczność z dobrymi obyczajami polega na naruszeniu norm moralnych i zwyczajowych przyjętych w działalności gospodarczej. Chodzi o pewne reguły uczciwego postępowania, powszechnie akceptowane w określonych kręgach przedsiębiorców, których przestrzeganie zapewnia uczciwość konkurencji. Mogą one wynikać z istniejących i utrwalonych zwyczajów, nakazów moralnych, etycznych bądź innych reguł ukształtowanych w danej grupie przedsiębiorców”¹².

Wraz z wejściem w życie Kodeksu cywilnego klauzula dobrych obyczajów została zastąpiona zwrotem „zasady współżycia społecznego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Po transformacji ustrojowej w 1990 r. skreślono dodatek wskazujący na komunistyczne podchodzenie klauzuli i stała się ona po prostu klauzulą „zasad współżycia społecznego”. Należy jednak przyjąć, iż pomimo odmiennego „rodowodu” klauzula ta, w obecnym jej brzmieniu, wyraża odwołanie do zbliżonych norm etycznych i wartości jak klauzula dobrych obyczajów.

Kolejne akty prawne, w tym Kodeks spółek handlowych z 2000 r., przyniosły powrót do klauzuli dobrych obyczajów. Odwołanie do powszechnie akceptowanych norm znalazło również wyraz w przepisach prawa publicznego. W **Prawie przedsiębiorców** wyraźnie wskazano, że przedsiębiorca wykonuje działalność gospodarczą zgodnie z zasadami uczciwej konkurencji, poszanowania dobrych obyczajów oraz słusznym interesów innych przedsiębiorców i konsumentów, a także poszanowania oraz ochrony praw i wolności człowieka (art. 9). **Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji** w art. 3 definiuje czyny nieuczciwej konkurencji, określając, że jest to działanie sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami, jeżeli zagraża lub narusza interes innego przedsiębiorcy lub klienta (ust. 1). **Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym** z kolei wskazuje, że praktyka rynkowa stosowana przez przedsiębiorców wobec konsumentów jest nieuczciwa, jeżeli jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w istotny sposób zniekształca lub może zniekształcić zachowanie rynkowe przeciętnego konsumenta przed zawarciem

¹⁰ Zob. więcej K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Zasada uczciwości kupieckiej jako zasada prawa handlowego*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016/25/1, s. 161–179.

¹¹ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, wyd. III opracowane przez J. Górskiego, Poznań 1948, s. 157.

¹² E. Nowińska, U. Promińska, M. du Vall, *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa 2005, s. 202. Literatura na ten temat jest zresztą bardzo bogata, jedynie tytułem przykładu można wskazać R. Stefanicki, *Dobre obyczaje w prawie polskim*, PPH 2002/5, s. 23 i n. czy A. Żurawik, *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” – ujęcie teoretyczne*, RPEiS 2009/1, s. 35–51.

umowy dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania lub po jej zawarciu (art. 4 ust. 1). Za nieuczciwą praktykę rynkową uznaje się m.in. praktykę rynkową wprowadzającą w błąd oraz agresywną praktykę rynkową, a także stosowanie sprzecznego z prawem kodeksu dobrych praktyk (art. 4 ust. 2). **Kodeksy dobrych praktyk** to zbiory zasad postępowania, a w szczególności norm etycznych i zawodowych przedsiębiorców, którzy zobowiązali się do ich przestrzegania w odniesieniu do jednej lub większej liczby praktyk rynkowych (art. 2 pkt 5 u.p.n.p.r.). Przykładem jest „Kodeks dobrych praktyk dla rynku franczyzy”, którego sygnatariuszami jest wiele sieci handlowych i usługowych działających w Polsce w modelu franczyzowym. Te zbiory dobrych praktyk czy kodeksy etyczne najczęściej są ustanawiane przez organizacje zrzeszające przedsiębiorców lub samych przedsiębiorców w zakresie prowadzonej przez nich działalności (danej branży). Mają więc charakter dobrowolny – powstanie kodeksu nie jest wynikiem legislacyjnej działalności państwa, lecz przejawem samoregulacji. Mogą mieć one lokalny, krajowy czy międzynarodowy zasięg.

Wskazane wyżej reguły, zawarte w prawie publicznym oraz kodeksach dobrych praktyk, są wyraźnie skierowane do przedsiębiorców. Wskazać jednak należy, że przestrzegania ogólnych reguł etycznego, uczciwego zachowania w obrocie należy wymagać także od konsumentów (sprzeczne z takimi zasadami będzie np. występowanie wobec sprzedawcy z roszczeniami z tytułu niezgodności towaru z umową z powodu braków, o których konsument wie, że nie istniały w momencie wydania rzeczy, lecz stanowiły efekt jej uszkodzenia przez nabywcę).

2. Rodzaje stosunków handlowych (B2B, B2C)

2.1. Pojęcie stosunków handlowych

Stosunki handlowe obejmują czynności prawne, jak również faktyczne, dokonywane przez przedsiębiorcę w związku z prowadzoną przez niego działalnością. Są to zarówno stosunki:

- jednostronnie profesjonalne, jak i
- dwustronnie profesjonalne.

Stosunki handlowe to więc nie tylko czynności między przedsiębiorcami (czynności dwustronnie profesjonalne), a więc takie, gdzie po obu stronach występują przedsiębiorcy. W zakresie pojęcia „stosunki handlowe” mieszczą się także czynności jednostronnie profesjonalne, a więc takie, gdzie po jednej stronie występuje przedsiębiorca, a po drugiej konsument. Te pierwsze w praktyce nazywane są relacjami **B2B**. Nazwa ta pochodzi z języka angielskiego od skrótu pojęcia *business to business*, które oznacza wszelkie relacje biznesowe zachodzące między przedsiębiorcami. Te drugie relacje określane są skrótem **B2C** pochodzącym od zwrotu *business to consumer*, oznaczającym relacje między przedsiębiorcą a konsumentem.

Szczególnie istotnym rodzajem stosunków handlowych są umowy – zarówno umowy B2B, jak i umowy B2C.

Poza stosunkami handlowymi wyróżniamy tzw. obrót powszechny, a więc relacje między podmiotami dokonującymi czynności prawnych niezwiązanych bezpośrednio z ich działalnością gospodarczą lub zawodową. W praktyce relacje te określa się skrótem **C2C** (*consumer to consumer*)¹³, który jest o tyle nieprecyzyjny, iż o konsumencie – w świetle definicji z Kodeksu cywilnego – możemy mówić tylko wtedy, gdy dokonuje on czynności prawnej z przedsiębiorcą. Ponadto obrót powszechny obejmuje stosunki nie tylko pomiędzy osobami fizycznymi (a tylko im w świetle aktualnie obowiązującego prawa polskiego może przysługiwać przymiot konsumenta – zob. pkt 2.3), ale wszystkimi podmiotami prawa cywilnego (a więc także osobami prawnymi i ułomnymi osobami prawnymi), o ile nie działają one w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą lub zawodową.

2.2. Pojęcie przedsiębiorcy

W polskim prawie pojęcie przedsiębiorcy zostało odrębnie zdefiniowane w różnych aktach prawnych¹⁴, brak więc jednolitej, wspólnej dla całego systemu prawa definicji przedsiębiorcy.

W obrocie gospodarczym podstawowe znaczenie mają definicje zawarte w **Kodeksie cywilnym** i w **Prawie przedsiębiorców**. W świetle przepisów Kodeksu cywilnego status przedsiębiorcy przysługuje osobie fizycznej, osobie prawnej lub ułomnej osobie prawnej¹⁵ prowadzącej we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową (43¹ k.c.). Zgodnie z art. 4 ust. 1 pr. przed. przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna lub ułomna osoba prawna wykonująca działalność gospodarczą.

Pomimo widocznych *prima facie* różnic wskazane przepisy w sposób zbliżony definiują pojęcie przedsiębiorcy. „Prowadzenie” działalności gospodarczej należy uznać za termin tożsamy z jej „wykonywaniem”. Chociaż definicja zawarta w Prawie przedsiębiorców nie wskazuje wyraźnie na konieczność wykonywania działalności „we własnym imieniu”, to wymóg taki należy wyprowadzić z art. 3 tej ustawy, przewidującego że działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu

¹³ Por. inne uwagi krytyczne dotyczące tego pojęcia *Prawo gospodarcze i handlowe*, red. W.J. Katner, Warszawa 2020, s. 57.

¹⁴ Na temat definicji przedsiębiorcy zobacz szerzej *Prawo handlowe. Zagadnienia wybrane*, red. A. Malarewicz-Jakubów, Warszawa 2023, s. 43–49 i podana tam literatura.

¹⁵ Dokładnie Kodeks cywilny posługuje się zwrotem „jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1 k.c.”. Prawo przedsiębiorców natomiast używa sformułowania „jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną”. Pomimo odmiennego ujęcia oba przepisy odwołują się do tej samej kategorii podmiotów prawa cywilnego, jakimi są tzw. ułomne osoby prawne.

i w sposób ciągły. Kodeks cywilny obok działalności gospodarczej wyróżnia także działalność zawodową, czego nie czyni Prawo przedsiębiorców, na gruncie tej drugiej ustawy bowiem działalność zawodową uznaje się za rodzaj działalności gospodarczej.

Ze względu na swe umiejscowienie definicja z Kodeksu cywilnego znajduje przede wszystkim zastosowanie do stosunków prywatnoprawnych, a z Prawa przedsiębiorców – do stosunków publicznoprawnych¹⁶, oczywiście z zastrzeżeniem, że konkretna ustawa z zakresu tych stosunków nie ustanawia własnej, odmiennej definicji przedsiębiorcy (np. art. 2 u.z.n.k.).

2.3. Pojęcie konsumenta

Definicję legalną konsumenta zawiera Kodeks cywilny, który w art. 22¹ stanowi, iż za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową¹⁷. Obecnie więc w świetle polskiego prawa statusu konsumenta nie może uzyskać osoba prawna czy tzw. ułomna osoba prawna. Nie ma natomiast przeszkód, aby przymiot konsumenta przysługiwał osobie fizycznej, która co prawda prowadzi działalność gospodarczą (a więc jest przedsiębiorcą), ale konkretna zawierana przez nią umowa nie pozostaje w bezpośrednim związku z tą działalnością (np. przedsiębiorca z branży budowlanej kupuje piżamę w sklepie odzieżowym).

2.4. Rozszerzenie ochrony konsumenckiej

Wydaje się, że ustawodawca przeprowadził wyraźną linię demarkacyjną pomiędzy podmiotami posiadającymi status przedsiębiorcy i podmiotami posiadającymi – przy określonych czynnościach – status konsumenta. Od 1.01.2021 r. linia ta zaczęła jednak ulegać pewnemu zatarciu. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą mogą bowiem w niektórych przypadkach korzystać z ochrony przewidzianej dla konsumentów. Nie stają się jednak one przez to konsumentami (definicja konsumenta, zawarta w Kodeksie cywilnym, nie uległa zmianie), lecz jedynie mogą pod pewnymi warunkami **korzystać z takich samych uprawnień jak konsumenci**. W uproszczeniu nazywa się ich „quasi-konsumentami” i o ile poprawność takiego zwrotu może – z wyżej wymienionych względów – budzić wątpliwości, o tyle jego stosowanie wydaje się uzasadnione m.in. dla celów dydaktycznych.

¹⁶ Należy też zauważyć, że w prawie publicznym ustawodawca wyłączył spod pojęcia działalności gospodarczej tzw. działalność nieewidencjonowaną (art. 5 ust. 1 pr. przed.) oraz zastosował wyłączenia przedmiotowe (art. 6 ust. 1 pr. przed.).

¹⁷ Na temat genezy i ewolucji tego pojęcia w prawie polskim zob. *Prawo gospodarcze...*, red. W.J. Katner, s. 57.

Po pierwsze, to rozszerzenie ochrony dotyczy wyłącznie osoby fizycznej (tzw. jednoosobowego przedsiębiorcy) zawierającej umowę bezpośrednio związaną z jej działalnością gospodarczą, gdy z treści tej umowy wynika, że **nie** ma ona dla tej osoby charakteru **zawodowego**. Ustalenia, jakie czynności mają dla danego przedsiębiorcy „charakter zawodowy”, dokonuje się przede wszystkim na podstawie wpisu w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG), określającego rodzaj wykonywanej przez przedsiębiorcę działalności gospodarczej. Nie jest to jednak sposób wyłączny (przepisy posługują się zwrotem „w szczególności”). Nierzadko bowiem zakres działalności wpisany w CEIDG jest szerszy niż faktycznie wykonywany. Dlatego też przedsiębiorca jednoosobowy może dowolnymi środkami wykazywać, że zawarcie umowy o określonej treści nie ma dla niego „charakteru zawodowego”. Może też złożyć wyraźne oświadczenie o takiej treści przy zawarciu umowy, a jego prawdziwość – w sytuacjach spornych – będzie podlegała ocenie sądu.

Przykładowo, gdy jednoosobowy przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą polegającą na wykonywaniu usług barberskich dokonuje zakupu sprzętu komputerowego dla potrzeb prowadzonej działalności (w celu m.in. prowadzenia strony internetowej, umawiania wizyt, zamawiania produktów czy rozliczeń podatkowych), może nadal skorzystać z niektórych instrumentów ochrony konsumentów. Wprawdzie zawiera on umowę w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą (sprzedaż dokumentowana jest fakturą VAT wystawioną na przedsiębiorcę), jednak umowa ta nie posiada dla niego charakteru zawodowego (taki charakter ma wykonywanie usług barberskich). Inaczej jest w przypadku, gdy przedsiębiorca nabywa przedmioty związane z wykonywaną przez niego działalnością, np. produkty do strzyżenia i pielęgnacji brody.

Po drugie, to rozszerzenie ochrony nie dotyczy wszystkich praw konsumenckich, a jedynie kilku uprawnień wynikających z przepisów:

- o klauzulach abuzywnych (art. 385⁵ k.c.);
- o rękojmi za wady (art. 556⁴ i 556⁵ k.c.);
- o prawach konsumenta (art. 7aa u.p.k.) – tj. prawa odstąpienia od umowy zawartej na odległość lub poza lokalem przedsiębiorstwa, uprawnień przysługujących w razie braku zgodności towaru z umową, uprawnień przysługujących przy umowach o dostarczanie treści cyfrowej lub usługi cyfrowej.

3. Charakterystyka czynności handlowych (cechy umów handlowych)

Czynności handlowe to czynności prawne przedsiębiorcy związane z prowadzeniem przez niego działalności gospodarczej, przede wszystkim umowy handlowe (gospodarcze). Udział podmiotu profesjonalnego – przedsiębiorcy, powoduje, że umowy handlowe mają swoją specyfikę, odróżniającą je od umów zawieranych w obrocie powszechnym. Ta specyfika jest szczególnie widoczna w przypadku umów dwustronnie

profesjonalnych. W odniesieniu bowiem do umów z udziałem konsumentów przepisy prawa szeroko ingerują w stosunek umowny między stronami, ograniczając znacznie możliwości jego kształtowania.

Te cechy szczególne umów handlowych w obrocie B2B wiążą się w dużym stopniu z podstawowymi zasadami obrotu gospodarczego. Jak wyżej wskazano, jedną z podstawowych zasad obrotu gospodarczego jest zasada autonomii woli, znajdująca konkretyzację w obszarze prawa umów w postaci **swobody umów**. Ta swoboda umów ma szczególnie szeroki **zakres** w przypadku umów dwustronnie profesjonalnych (gdzie strony mogą np. rozszerzyć lub ograniczyć swoją odpowiedzialność). Jak wyżej wskazano, zupełnie odmienna sytuacja występuje w przypadku umów jednostronnie profesjonalnych.

Cechą charakterystyczną umów handlowych jest też **sposób ich nawiązywania**. Stosunki gospodarcze cechuje **duża dynamika**, która rzutuje na szybkość nawiązywania wielu stosunków umownych i wykorzystywanie w tym celu środków porozumiewania się na odległość (np. telefon, sieć internetowa, komunikatory). **Masowość i powtarzalność** różnych czynności handlowych powodują, że przedsiębiorcy – także w relacjach między sobą – często posługują się wzorami umów, co również przyspiesza nawiązanie stosunku umownego. Sposób zawarcia umowy uzależniony jest często od jej przedmiotu – przy umowach o mniejszym ciężarze gatunkowym zawarcie umowy następuje szybko, często w formie ustnej, dokumentowej lub nawet w sposób dorozumiany. W przypadku kontraktów dotyczących większych przedsięwzięć, np. umów wieloletniej współpracy gospodarczej, umów inwestycyjnych czy umów o roboty budowlane, których przedmiotem jest budowa dużych obiektów budowlanych, umowa zawierana jest w formie pisemnej, a jej zawarcie poprzedza zazwyczaj długa faza przygotowawcza (obejmująca zwłaszcza negocjacje czy organizację przetargu). Realizacja dużych przedsięwzięć gospodarczych wymaga też zazwyczaj współpracy kilku przedsiębiorców. Ta **złożoność i wysoki stopień skomplikowania** stosunków umownych stanowi kolejną cechę charakterystyczną umów handlowych. Umowy te mają również najczęściej **długoterminowy charakter** – przedsiębiorcy pozostają zazwyczaj w długotrwałych relacjach gospodarczych, często podstawowe zasady takiej kooperacji ujmując w umowach ramowych czy umowach o współpracy.

Długotrwałość tych stosunków umownych oznacza nierzadko konieczność **adaptacji do zmiennych warunków gospodarczych**. Osiąga się ją, wprowadzając do umów odpowiednie postanowienia, w szczególności określając świadczenie stron w sposób elastyczny (np. określając cenę poprzez wskazanie warunków do jej ustalenia – na ten temat zob. więcej w części szczególnej rozdział I „Umowy nazwane”, podrozdział 1 „Umowa sprzedaży” pkt 1.2.2), wprowadzając klauzule adaptacyjne (inaczej zwane przeglądowymi, czyli klauzule umowne, stwarzające możliwość przystosowania treści stosunku prawnego do warunków zmieniających się w czasie trwania umowy), klauzule siły wyższej, klauzule waloryzacyjne, klauzule renegocjacyjne (zobowiązujące strony

do podjęcia negocjacji, w przedmiocie zmiany treści już zawartej umowy, w przypadku zajścia określonego zdarzenia).

Zastosowanie odpowiednich, elastycznych klauzul w łączącej przedsiębiorców umowie ma istotny wpływ na możliwość prawidłowego wykonania umowy, zwłaszcza że w stosunku do stron prowadzących przedsiębiorstwo wyłączona jest możliwość sądowej waloryzacji świadczenia pieniężnego w razie istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza (art. 358¹ § 4 k.c.).

Długotrwałość relacji umownych, a także realizowanie za ich pomocą znacznych i skomplikowanych przedsięwzięć gospodarczych powodują, że szczególnego znaczenia w relacjach dwustronnie profesjonalnych nabiera **stosunek wzajemnego zaufania** pomiędzy stronami. Strona łączy się relacją umowną z tym kontrahentem, który – w jej ocenie – należy wykonać ciężące na nim obowiązki. Ponadto w trakcie realizacji umowy często dochodzi do ujawnienia pomiędzy przedsiębiorcami informacji poufnych, stanowiących tajemnicę przedsiębiorstwa, np. informacji technicznych i technologicznych (takich jak metoda produkcji), metodologii działania, listy klientów oraz dostawców, procesów dystrybucji, kosztów świadczonych usług, know-how, danych finansowych przedsiębiorstwa, działań podejmowanych w celu osiągnięcia zysku czy rozwoju¹⁸. Dlatego też szczególną rolę w relacjach dwustronnie profesjonalnych odgrywa przekonanie o rzetelności partnera gospodarczego, nie tylko w zakresie wykonania zobowiązań umownych, ale także zachowania przez niego poufności. Klauzule poufności są częstym elementem umów dwustronnie profesjonalnych, przyjmuje się jednak, że zasada zachowania tajemnicy obowiązuje pomiędzy stronami, nawet jeśli strony wyrażnie takiego postanowienia nie określiły. Wiąże się ona bowiem z obowiązkiem dołożenia należytej staranności przy wykonywaniu zobowiązań wynikających z umowy handlowej. Zasady te więc wzajemnie się łączą i przenikają.

Podsumowując, możemy wskazać, iż do szczególnych cech umów handlowych należą:

- 1) szeroki zakres swobody umów,
- 2) szczególny sposób nawiązywania stosunków umownych,
- 3) duża dynamika, masowość i powtarzalność,
- 4) złożoność i wysoki stopień skomplikowania stosunków umownych,
- 5) trwały charakter,

¹⁸ Definicję tajemnicy przedsiębiorstwa zawiera art. 11 ust. 2 u.z.n.k., zgodnie z którym przez tajemnicę przedsiębiorstwa rozumie się informacje techniczne, technologiczne, organizacyjne przedsiębiorstwa lub inne informacje posiadające wartość gospodarczą, które jako całość lub w szczególnym zestawieniu i zbiorze ich elementów nie są powszechnie znane osobom zwykle zajmującym się tym rodzajem informacji albo nie są łatwo dostępne dla takich osób, o ile uprawniony do korzystania z informacji lub rozporządzania nimi podjął, przy zachowaniu należytej staranności, działania w celu utrzymania ich w poufności. Zakres tego pojęcia jest więc bardzo szeroki i obejmuje w zasadzie wszelkie informacje, które mogą zostać uznane za poufne, a na których ujawnienie przedsiębiorca się nie zgadza.

- 6) adaptacja do zmiennych warunków,
- 7) oparcie na stosunku szczególnego zaufania pomiędzy stronami.

4. Rola prawa zobowiązań w stosunkach handlowych

W obecnym ustroju demokratycznego państwa prawa rola prawa zobowiązań nie może być przeceniona. Jak wcześniej wskazano (pkt 1.1), zgodnie z art. 20 Konstytucji RP społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej, zaś zgodnie z art. 22 Konstytucji RP ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest możliwe wyłącznie w drodze ustawy i to jedynie ze względu na ważny interes publiczny.

Prawo zobowiązań ma istotne miejsce w polskim porządku prawnym z racji swego powszechnego, bazowego znaczenia dla stosunków handlowych. Nadto nie tylko z uwagi na jego tradycję i historię. Normy prawa zobowiązań to przede wszystkim regulacje zawarte w Kodeksie cywilnym, lecz nie tylko. To również wiele innych aktów normatywnych, głównie ustaw, a także ciągle poszerzający się katalog tzw. umów nienazwanych oraz z racji członkostwa w UE dorobek przepisów prawa wspólnotowego i unijnego. Nie bez znaczenia i wpływu na prawo zobowiązań pozostają też zwyczaje i tzw. prawo zwyczajowe.

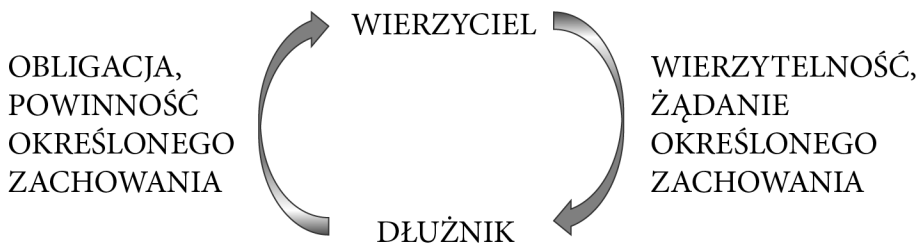
Inaczej prawo zobowiązań w stosunkach handlowych można określić jako prawo powinności na linii przedsiębiorca – przedsiębiorca czy też przedsiębiorca – konsument. Jedynie tytułem przypomnienia należy wskazać na szerokie spektrum źródeł zobowiązań, które regulują potem normy prawa zobowiązań *sensu largo* i tak jak one podlegają permanentnym zmianom z uwagi na postępującą transgraniczność i globalizację obrotu gospodarczego oraz zmiany filozofii prowadzenia działalności gospodarczej. Zacząć należy od zobowiązań, czyli powinności wynikających ze stosunków prawnych, które nierzadko odwołują się do norm moralnych, etycznych – zwyczaju. Częstym źródłem powinności – zobowiązania są także relacje polityczne czy religijne. Właściwie nie będzie przesadą określenie źródeł powinności jako przejawów wszelkiej działalności człowieka. Powinność, czy to prawna, czy moralna, czy religijna, wyraża stosunek wobec kogoś, czegoś i samego siebie, wobec grupy osób, środowiska zawodowego, społeczności, do których przynależymy, idei, narodu¹⁹. W preambule Konstytucji RP również czytamy

¹⁹ Wielki Słownik Języka Polskiego: „Praca jest powinnością człowieka: zarówno wobec Boga, jak też wobec ludzi, zarówno wobec własnej rodziny, jak też wobec narodu – społeczeństwa, do którego należy”, źródło: NKJP: Jarosław Józef Szczepański: *Górnik polski*, 2005; „(...) członkowie grupy charytatywnej dostrzegają potrzeby ludzi w wieku sędziwym i reagują na nie, traktując to jako swą chrześcijańską powinność”, źródło: NKJP: Waldemar Wasilewski: *Oni też będą starzy...*, Trybuna Śląska, 2001-12-18; „W świetle tych przepisów, gwarantowanie ochrony własności jest konstytucyjną powinnością państwa (...)”, źródło: NKJP: Sprawozdanie z 65. posiedzenia Senatu RP część 2, wersja robocza, 4. Kadencja; „Opuszczając uczel-

o powinnościach „wobec dobra wspólnego – Polski”²⁰, by w dalszych – I i II rozdziałach zapoznać się z tymi zobowiązaniami w sposób szczegółowy, w tym z obowiązkiem przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej zawartym w art. 83 Konstytucji RP. Powinność – zobowiązanie a relacja – stosunek to zależność oparta na określonej więzi (*vinculum iuris*) pomiędzy zobowiązanym – dłużnikiem a uprawnionym – wierzycielem. Innymi słowy, uprawniony z uwagi na treść danej powinności ma roszczenie wobec zobowiązanego, by ten ostatni zachował się, postąpił zgodnie z treścią zobowiązania²¹. Prawo zobowiązań w stosunkach handlowych to zatem normy regulujące opisane powyżej powinności w ujęciu B2B i B2C.

Przepis art. 353 k.c. – zgodnie z którym zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić (§ 1); świadczenie może polegać na działaniu albo na zaniechaniu (§ 2) – definiuje w sposób modelowy i uproszczony relację powinności dłużnika względem wierzyciela. Większość norm prawa zobowiązań w ujęciu kodeksowym i pozakodeksowym jest znacznie rozbudowana i łącząca w sobie poszczególne części klasycznych umów²².

Jak więc wynika z powyższego przepisu art. 353 k.c., w zobowiązaniu jako stosunku prawnym można wyróżnić trzy elementy: podmioty zaangażowane w tę interakcję, przedmiot zobowiązania i treść stosunku prawnego.

Źródło: opracowanie własne.

nię i podejmując pracę pedagogiczną, nauczyciel musi mieć świadomość swoich moralnych powinności wobec uczniów, rodziców i społeczeństwa”, źródło: NKJP: Barbara Tarnowska: Etyka zawodu nauczyciela, Wychowawca, 2002-02; „Artyści wystąpią w Bazylice św. Floriana w Krakowie (...) z pieśniami, wierszami i melodiami, dedykowanymi Ojcu Świętemu. W tym właśnie kościele przed wielu laty pełnił duszpasterskie powinności Karol Wojtyła”, źródło: NKJP: (mar): Struna światła, Gazeta Krakowska, 2001-07-07.

²⁰ „(...) równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski (...)”.

²¹ E. Łętowska, *Funkcje zobowiązań i prawa zobowiązań* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 5 i n.

²² P. Machnikowski, *Struktura zobowiązania* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 108 i n.

Natomiast przez stosunki handlowe należy rozumieć nie tylko relacje na linii przedsiębiorca (profesjonalista) – przedsiębiorca (profesjonalista), czyli B2B, ale także – na linii przedsiębiorca (profesjonalista) – konsument (nieprofesjonalista), czyli B2C²³. Należą do nich również relacje kształtujące ustrój prawny przedsiębiorcy, jego organizację.

Transformacja ustrojowa państwa, rozpoczęta w 1989 r., zwłaszcza w sferze gospodarki, która z systemu gospodarki centralnie planowanej i zarządzanej²⁴ przeszła w gospodarkę rynkową, wymagała nowych uregulowań prawnych, w tym nawiązujących do rozwiązań sprzed II wojny światowej, czyli Kodeksu zobowiązań z 1933 r. i Kodeksu handlowego z 1934 r. Wydaje się trafne stwierdzenie, że transformacja ustrojowa, w tym gospodarcza, Polski rozpoczęta po 1989 r. i dalsza integracja europejska mogły mieć tak szybkie tempo właśnie dzięki temu zabiegowi. Obecne prawo zobowiązań unormowane w księdze trzeciej Kodeksu cywilnego zostało w swej zasadniczej części przejęte z Kodeksu zobowiązań z 1933 r.²⁵

Kodeks zobowiązań, który wszedł w życie w XX-leciu międzywojennym i obowiązywał aż do 1.01.1965 r., łączył w sobie idee i rozwiązania trzech wielkich kodyfikacji cywilnych: Kodeksu Napoleona, ogólnoniemieckiego kodeksu cywilnego (BGB) oraz austriackiego kodeksu cywilnego z 1811 r. (ABGB) oraz w mniejszym, chociaż znaczącym, stopniu prawa obligacyjnego szwajcarskiego z 1911 r. i francusko-włoskiego czy fragmentarycznym – Zwodu Praw Cesarstwa Rosyjskiego. Kodeks, powstały dzięki wyjątkowej zupełnie pracy Komisji Kodyfikacyjnej powołanej ustawą z 3.06.1919 r., mającej za zadanie ujednolicienie pięciu porządków prawnych na ziemiach polskich po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., połączył w sobie system romański prawa (Kodeks Napoleona) z systemem germańskim (ABGB i BGB), co oznaczało recypowanie poprzez ww. prawodawstwo prawa rzymskiego. Dodatkowo, co istotne z punktu widzenia schematu obecnie obowiązującego Kodeksu cywilnego z księgą trzecią, poprzez systematykę pandektową zawartą w BGB, będącym jednym ze źródeł, polski Kodeks zobowiązań mógł się stać wzorem rozwiązań dla innych kodeksów cywilnych państw powstających po I wojnie światowej. Był dziełem nowoczesnym i oryginalnym w swych rozwiązaniach. Z pewnymi zmianami w swym głównym trzonie Kodeks zobowiązań przetrwał do 1.01.1965 r., a więc wejścia w życie obecnie obowiązującego Kodeksu cywilnego, jednakowoż, o czym wspomniano powyżej, księga trzecia Kodeksu cywilnego zawierająca regulacje prawa zobowiązań wzorowana była w dużej mierze na Kodeksie zobowiązań z 1933 r. Dzięki temu zabiegowi integracja Polski z UE była procesem naturalnym i zgodnym z ideą czterech swobód UE: swobody przepływu towarów, swobody przepływu osób, swobody świadczenia usług i swobody przepływu kapitału.

²³ A. Moszyńska, *Pojęcie prawa handlowego i jego miejsce w systemie prawa* [w:] *Prawo handlowe. Zagadnienia wybrane*, red. A. Malarewicz-Jakubów, Warszawa 2023, s. 26.

²⁴ J. Kaliński, *Gospodarka w PRL*, Warszawa 2012.

²⁵ E. Till, *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923; R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań, z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, Komisja Kodyfikacyjna, Podkomisja prawa o zobowiązaniach, zeszyt 4, Warszawa 1923.

W okresie Polski Ludowej z uwagi na ideę państwa socjalistycznego, ingerującego we wszelkie przejawy życia społecznego, w tym gospodarczego, potrzeba odwoływania się do prawa prywatnego, a w szczególności prawa zobowiązań umożliwiającego swobodę przepływu dóbr, usług i ochronę prawa własności, została zredukowana do minimum²⁶. Właściwie określenie „prawo prywatne”, pozostające w dychotomicznym systemie prawnym w opozycji do prawa publicznego, zniknęło z oficjalnego obiegu. Jednakowoż trzeba zauważyć, że pomimo zasadniczego wyeliminowania z norm prawnych prawa prywatnego w PRL-u była obecna żywa i na wysokim poziomie argumentacyjnym oraz dogmatycznym dyskusja o prawie prywatnym i jego znaczeniu, dzięki której po 1989 r. stosunkowo szybko można było przejść z gospodarki uspołecznionej do rynkowej. Nie bez znaczenia pozostawał także fakt obowiązywania, chociaż w ograniczonym zakresie, Kodeksu handlowego z 1934 r. czy przejście od 1.01.1965 r. przez nowo uchwalony Kodeks cywilny większości jego przepisów. Restauracja polskiego systemu prawnego oraz przywrócenie podziału na prawo prywatne, z prawem zobowiązań na czele, i publiczne nie tylko spowodowały powrót do zachodnioeuropejskiej kultury prawnej, ale także umożliwiły integrację europejską we wszystkich zakresach²⁷.

Prawo zobowiązań nabrało fundamentalnego znaczenia we wszystkich sferach życia społecznego właśnie po zmianach ustrojowych w 1989 r., kiedy to nastąpiły radykalne zwiększenie obrotu, wymiany dóbr i usług, a z czasem także globalizacja rynków²⁸. W tym miejscu jest warto przypomnieć – celem przybliżenia roli i znaczenia prawa zobowiązań – że po zmianie ustrojowej przepisy tytułu IV księgi trzeciej Kodeksu cywilnego (od art. 397 do art. 404) zostały uchylone. Nakazywały one zawieranie umów sprzedaży, dostawy i umowy o inne świadczenie pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej, określając wzajemne obowiązki i konsekwencje ich naruszenia, bez pozostawienia stronom stosunku prawnego swobody w jego kształtowaniu. Przepisy tego tytułu, jako całkowicie nieprzystające do realiów gospodarki rynkowej, zostały usunięte z Kodeksu cywilnego ustawą z 28.07.1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, która weszła w życie 1.10.1990 r.²⁹

Tytułem wstępu można zaryzykować twierdzenie, że prawo zobowiązań w stosunkach handlowych jest najbardziej powszechnym, codziennym prawem przedsiębiorcy i w ujęciu B2C – konsumenta. Poprzez ujęcie prawa cywilnego *sensu largo* obejmującego także specjalistyczne prawo cywilne, takie jak prawo handlowe³⁰, prawo zobowiązań staje się zbiorem norm regulujących wszelkiego typu czynności prawne dotyczące przedsiębiorców w relacji dwustronnie profesjonalnej (B2B), jak również jednostronnie

²⁶ Por. A. Moszyńska, *Pojęcie prawa handlowego...*, s. 28.

²⁷ M. Safjan, *Prawo prywatne a prawo publiczne* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 44.

²⁸ E. Łętowska, *Funkcje zobowiązań...*, s. 32.

²⁹ Dz.U. Nr 55, poz. 321.

³⁰ S. Włodyka, *Prawo handlowe w systemie prawa* [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 1, *Prawo handlowe – część ogólna*, red. S. Włodyka, Warszawa 2009, s. 42.

profesjonalnej (B2C). Nadto będzie ono regulacją określającą ustrój prawny przedsiębiorców³¹.

Przy tak zakreślonych ramach podmiotowych można powiedzieć, że podstawową rolą prawa zobowiązań w stosunkach handlowych jest stworzenie prawnych form relacji dotyczących działalności, aktywności pomiędzy ww. podmiotami o charakterze majątkowym, takich jak wymiana dóbr, świadczenie usług i obrót pieniędzmi, czyli to, co do zasady stanowi trzon prawa zobowiązań³². Zakres ten można uszczegółowić o korzystanie z cudzych rzeczy, udzielanie kredytu, dostarczanie innej osobie środków utrzymania czy współdziałanie wielu osób dla osiągnięcia wspólnego celu³³. Drugą – równie ważną – funkcją prawa zobowiązań jest ochrona podmiotów prawa uczestniczących w interakcjach prawnych dotyczących zobowiązań przed stratą majątkową i niemajątkową (np. ochrona dóbr osobistych, w tym dobrego imienia, w tym przedsiębiorcy) oraz wyrównywanie (kompensowanie) takiego uszczerbku. Służą temu przepisy o czynach niedozwolonych i część norm regulujących odpowiedzialność kontraktową.

W celu właściwego przedstawienia roli prawa zobowiązań w stosunkach handlowych należy usystematyzować pozycję tego prawa w systemie prawnym i jego główne cechy oraz historię jego regulacji w aspekcie polskich uwarunkowań prawnych.

Prawo zobowiązań przez prawo cywilne *sensu largo* i *sensu stricto* należy do prawa prywatnego w dychotomicznym podziale systemu prawa na prawo prywatne i publiczne, który to podział przypisuje się rzymskiemu autorytetowi prawniczemu Ulpianowi Domicjuszowi zamieszczony w justyniańskich Digestach: *Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim*³⁴.

Powyższa dystynkcja określa prawo prywatne – *ius privatum*, jako zespół norm regulujących stosunki prawne pomiędzy autonomicznymi podmiotami na zasadzie równości, których zastosowanie wolą tychże stron może być ograniczone lub wyłączone. Natomiast prawo publiczne – *ius publicum*, oparte jest na podporządkowaniu jednej strony stosunku publicznoprawnego drugiemu, mającemu kompetencje do autorytarnego, władczego kreowania i wkraczania w sferę prawną tej strony.

³¹ Termin ten zastąpił określenie „podmiot gospodarczy” w związku z wprowadzeniem ustawy z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2024 r. poz. 236). Ustawa ta zastąpiła ustawę – Prawo o swobodzie działalności gospodarczej. Oba terminy pozostają jednak w powszechnym użyciu.

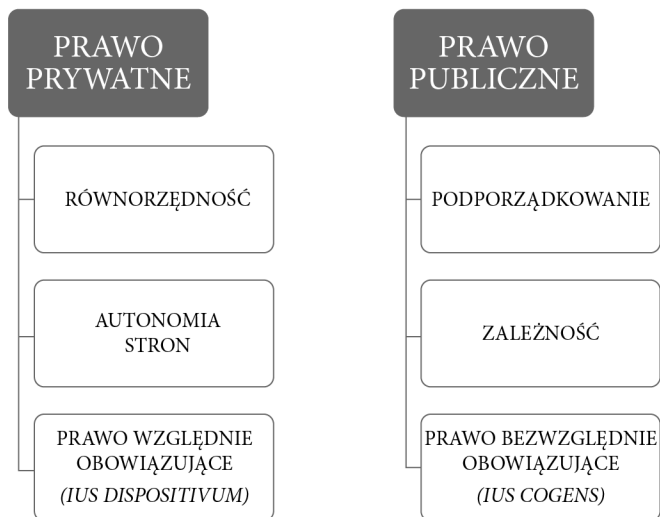
³² W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1995, s. 5.

³³ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013, s. 540.

³⁴ M. Safjan, *Prawo prywatne a prawo...*, s. 30; A. Tarwacka, *O sprawiedliwości i prawie*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2003/3/2, s. 359: „Są dwa działy nauki prawa: publiczne i prywatne. Prawem publicznym jest to, co dotyczy pomyślności państwa rzymskiego, prywatnym zaś to, co dotyczy korzyści jednostek: niektóre sprawy są bowiem pożyteczne dla państwa, inne dla osób prywatnych (...)”.

Zatem prawo prywatne, a więc i prawo zobowiązań kreują na zasadzie równorzędności obu stron ich wzajemne relacje, stosunki cywilnoprawne przy pomocy przede wszystkim umów, zapewniając im równoważne, ekwiwalentne świadczenia. Jak wskazano powyżej, normy prawa prywatnego mogą być wolą własną stron ograniczane bądź wyłączane w stosowaniu, przez co normy te określane są jako względnie wiążące – *ius dispositivum*. Ta cecha odróżnia normy prawa prywatnego od norm prawa publicznego, określanych w tym aspekcie jako normy bezwzględnie wiążące – *ius cogens*. Pozwala ona stronom na optymalne ułożenie swych relacji prawnych stosownie do własnych interesów, w granicach prawa i przy autonomicznej woli stron. W prawie publicznym zaś strona silniejsza – *potentior persona*, w sposób władczy i wiążący kreuje treść stosunku prawnego, narzucając obowiązki, przy czym relacja ta pozbawiona jest ekwiwalentności świadczeń.

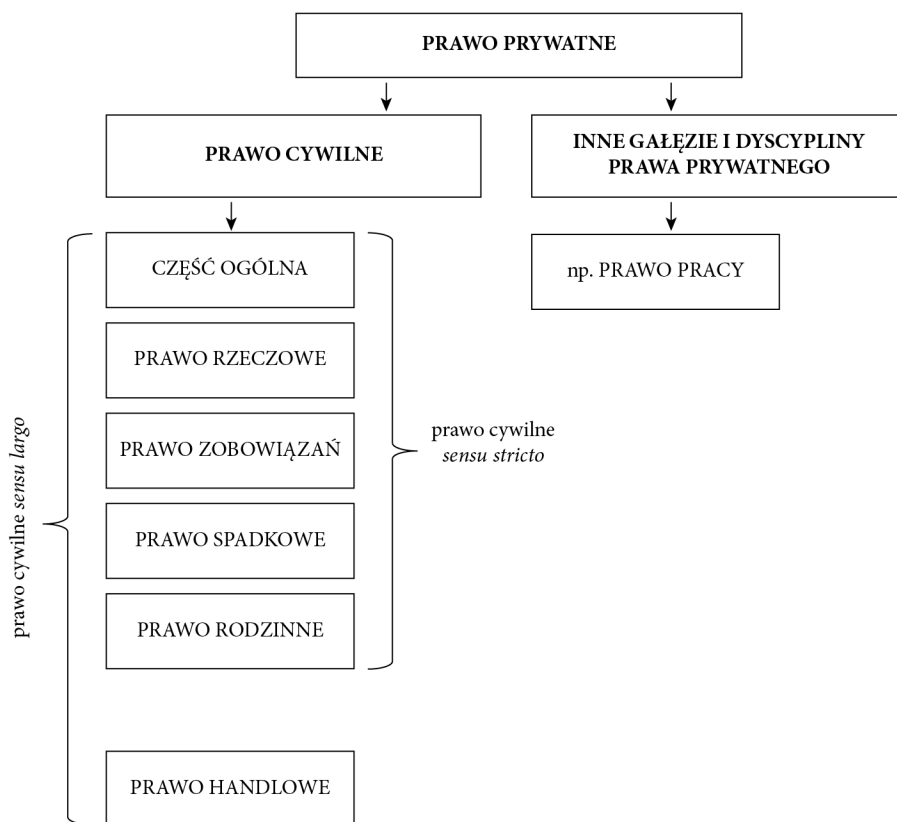
Zgodnie z uchwałą SN z 9.06.1995 r.: „Sprawy polegające na poszukiwaniu ochrony prawnej praw podmiotowych wynikających ze stosunków prawnych, normowanych przepisami tych działów prawa, uważać należy również za sprawy cywilne, ponieważ rozstrzygnięcie tych spraw ma na celu realizację praw podmiotowych i w stosunkach tych występują elementy charakterystyczne dla stosunków cywilnoprawnych, w szczególności równorzędność podmiotów tych stosunków i wzajemność (ekwiwalentność) ich świadczeń, w przeciwieństwie do stosunków kształtowanych w drodze zarządzenia administracyjnego, opartych na zasadzie nadrzędności”³⁵.

Źródło: opracowanie własne.

³⁵ III CZP 72/95, LEX nr 4243.

Po przedstawieniu różnic i zależności pomiędzy prawem prywatnym a publicznym wydaje się słuszne wskazanie, że owe równorzędność, autonomię i swobodę w interakcjach – stosunkach handlowych najbardziej wyraża prawo zobowiązań *sensu largo*, a więc jak wspomniano powyżej zarówno unormowane w Kodeksie cywilnym, jak i poza nim – w aktach normatywnych pozakodeksowych. Pozycję prawa zobowiązań w strukturze prawa prywatnego dobrze oddaje poniżej przedstawiony schemat, obrazujący w sposób uproszczony strukturę prawa prywatnego.

Źródło: *Prawo handlowe. Zagadnienia wybrane*, red. A. Malarewicz-Jakubów, Warszawa 2023, s. 30.

Prawo zobowiązań co do zasady jako dział prawa cywilnego zostało uregulowane w księdze trzeciej Kodeksu cywilnego, która zawiera podstawowe normy prawne dotyczące prawa zobowiązań. Księga ta dzieli się 37 tytułów, przy czym pierwszych 10 tradycyjnie zalicza się do części ogólnej prawa zobowiązań Kodeksu cywilnego³⁶,

³⁶ J. Pisuliński, *Struktura części ogólnej prawa zobowiązań*, TPP 2017/2, s. 37 i n.

takich jak: tytuł I. „Przepisy ogólne”, z naczelną zasadą prawa zobowiązań zawartą w art. 353¹ k.c., tj. zasadą swobody umów; tytuł II. „Wielość dłużników albo wierzycieli”; tytuł III. „Ogólne przepisy o zobowiązaniach umownych”; tytuł IV. uchylony (umowy pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej); tytuł V. „Bezpodstawne wzbogacenie”; tytuł VI. „Czyny niedozwolone”; tytuł VI¹. „Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny”; tytuł VII. „Wykonanie zobowiązań i skutki ich niewykonania”; tytuł VIII. „Potrącenie, odnowienie i zwolnienie z długu”; tytuł IX. „Zmiana wierzyciela lub dłużnika”; tytuł X. „Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika”. Część ogólna prawa zobowiązań obejmuje przepisy od art. 353 do art. 534 k.c. Pozostałe tytuły, od XI regulującego umowę sprzedaży do XXXVII dotyczącego przekazu i papierów wartościowych (od art. 535 do art. 921¹⁶ k.c.), normują podstawowe źródła stosunków prawnych prawa zobowiązań, tj. umowy, i są określane inaczej jako tzw. nazwane stosunki umowne³⁷.

Regulacje prawa zobowiązań nie zamykają się jednakże wyłącznie w obrębie Kodeksu cywilnego i jego księgi trzeciej, o czym wspomniano wyżej. Zawierają je również, chociaż epizodycznie, inne księgi Kodeksu cywilnego, o czym poniżej. Znaczną część prawa zobowiązań *sensu largo* regulują odrębne akty prawne, co do zasady rangi ustawowej, sporadycznie w formie rozporządzenia. Można podzielić je na dwie grupy: akty normatywne regulujące wyłącznie lub głównie prawo zobowiązań w konkretnym obszarze relacji handlowej, jak np. Prawo weksłowe, Prawo czekowe, Prawo przewozowe, ustawa o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej, oraz ustawy regulujące określone dziedziny stosunków społecznych, jak np. Kodeks spółek handlowych, Prawo bankowe, Prawo autorskie, Prawo własności przemysłowej, ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych i inne³⁸.

Do prawa zobowiązań należą także liczne umowy nienazwane (tzw. *contractus innominatus*), oparte, tak jak klasyczne umowy nazwane, na zasadzie swobody umów, z zasadniczą różnicą sprowadzającą się do braku *essentialia negotii*. Umowy te regulują wiele sfer aktywności handlowej, w tym usługowej, obrotu towarami, rynku finansowego czy ubezpieczeń. Celem przykładu można wskazać jako umowy nienazwane umowę faktoringu, umowę dystrybucyjną, umowę sprzedaży piramidalnej, umowę przewozu multimodalnego, umowę internetową, umowę know-how. One także będą stanowić źródła prawa zobowiązań³⁹.

Rolę i funkcję prawa zobowiązań w stosunkach handlowych, a więc w relacji B2B czy B2C, można również przedstawić poprzez odwołanie się i porównanie z pozostałymi

³⁷ M. Safjan, *Księga trzecia. Zobowiązania* [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz do art. 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2008, s. 907.

³⁸ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny...*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, 2013, s. 540.

³⁹ W.J. Katner, *Pojęcie umowy nienazwanej* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 9, *Prawo zobowiązań – umowy nienazwane*, red. W.J. Katner, Warszawa 2010, s. 10 i n.

działami Kodeksu cywilnego i z nim związanego prawa rodzinnego i opiekuńczego, przyjmując, że stronami danego stosunku prawnego będą przedsiębiorcy w relacjach jednostronnie profesjonalnych i dwustronnie profesjonalnych.

I tak w prawie rzeczowym normy prawa zobowiązań możemy odnaleźć w rozrachunkach pomiędzy właścicielem rzeczy a jej posiadaczem; w prawie na dobrach niematerialnych, takich jak np. prawa autorskie prawo zobowiązań przejawia się w tzw. umowach wydawniczych, które mogą zostać określone jako umowa o dzieło, umowa zlecenia czy chociażby umowa licencji; w prawie rodzinnym prawo zobowiązań to regulacje dotyczące ustrojów majątkowych małżeńskich; w prawie spadkowym zaś zapisy zwykłe i windykacyjne lub długi spadkowe czy cały tytuł IX k.c. regulujący umowy dotyczące spadku; w prawie wodnym – odpowiedzialność odszkodowawcza unormowana w dziale XI tej ustawy. We wszystkich ww. relacjach jednym z podmiotów może być przedsiębiorca⁴⁰.

Z racji tematyki niniejszej monografii interesować nas będzie także rola prawa zobowiązań w regulowaniu relacji zobowiązanie (roszczenie) – zachowanie określone przez przepisy prawne i inne normy, jak np. prawo zwyczajowe odnoszące się do stosunków handlowych.

Powyższe funkcje, które obrazują co do zasady podstawową rolę prawa zobowiązań, z uwagi na rosnącą globalizację i transgraniczność wymiany dóbr i usług również podlegają dynamicznym zmianom odpowiadającym zapotrzebowaniu rynku. Zmiany dotyczą nie tylko katalogu nowych dóbr, usług, ale także sposobów ich dystrybucji, reklamowania czy ochrony. Zmieniają się też filozofie prowadzenia działalności gospodarczej, które obecnie coraz większą uwagę zwracają na podnoszenie jakości życia, ochronę środowiska, społeczną odpowiedzialność i inkluzywność, sytuując zysk na drugim miejscu⁴¹. Zmiany – ewolucje w obrocie handlowym wywołują zmiany w prawie zobowiązań, wskazując chociażby na nowe formy korzystania z rzeczy czy dóbr o charakterze niemajątkowym, takie jak licencje, timesharing, leasing czy wysoko wyspecjalizowane usługi zwłaszcza w edukacji, finansach czy usługach związanych z informacją i jej przekazem. Kolejnym zagadnieniem związanym z ewolucją prawa zobowiązań jest także aspekt nowych technologii, jak np. mobilny internet, sztuczna inteligencja, wirtualna i poszerzona rzeczywistość, chmura technologiczna, internet rzeczy, biotechnologia, druk 3D, blockchain i inne⁴².

Wymienione uwarunkowania wymuszają ewolucję prawa zobowiązań „obsługującego”, regulującego te nowe dziedziny życia. Poza dotychczasowymi klasycznymi umowami

⁴⁰ W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1995, s. 13.

⁴¹ M. Mierżyńska, „Nowa fala polskiego biznesu. 20 firm, które zmieniają Polskę”, „My Company Polska” 2019/7 (46).

⁴² Raport o przyszłości miejsc pracy 2023, <https://www.umcs.pl/pl/badania-i-raporty,13192,raport-swiatowego-forum-ekonomicznego-future-of-jobs-2023,137066.chtm> (dostęp: 26.09.2024 r.).

tworzone są nowe bądź bardziej szczegółowe i wieloaspektowe umowy. Z jednej strony powstają w odpowiedzi na potrzeby rynku, obrotu, wymiany dóbr i usług umowy bardziej rozbudowane i będące podtypami umów w podstawowym schemacie prawnym. Z drugiej zaś – co wydaje się charakterystyczne dla ww. nowych trendów i technologii – powstają swoiste kompilacje poszczególnych części umów klasycznych w nowe typy, jak np. leasing, franchising, merchandising, sampling, konsorcjum, factoring i inne⁴³. Należy także wspomnieć o będących odpowiedzią na potrzeby branżowe umowach offsetowych, umowie sprzedaży z kredytem czy wzorcach umów opracowanych przez Międzynarodową Federację Inżynierów Konsultantów tzw. FIDIC o prace projektowe w budownictwie i roboty budowlane⁴⁴.

Jak bardzo nowoczesne, elastyczne i nadążające za potrzebami gospodarki rynkowej jest prawo zobowiązań świadczy powstanie nowej hybrydowej umowy łączącej podmioty publiczne z prywatnymi w sektorze usług publicznych, jaką jest umowa o partnerstwie publiczno-prywatnym (tzw. umowa PPP), chociaż w warunkach polskich jeszcze mało stosowana⁴⁵. Należy zaznaczyć, że umowa ta jest umową o współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego a podmiotami gospodarczymi czy NGO przy realizacji zadań publicznych⁴⁶.

Końcowo w aspekcie reagowania prawa zobowiązań na warunki rynkowe przy ich rosnącej transgraniczności i globalizacji trzeba wspomnieć o wpływie na prawo zobowiązań w regulowaniu stosunków handlowych prawa europejskiego (prawa UE i prawa wspólnotowego) w szerokim znaczeniu tego prawa.

Warto wskazać, że myśl o integracji europejskiej w wydaniu polskim, ze swobodą w przemieszczaniu się osób, wolności pracy, przemysłu i handlu, chociaż utopijna, zaprezentowana została przez Stefana Buszczyńskiego w 1867 r. w książce *La Décadence de l'Europe* („Zmierzch Europy”)⁴⁷.

Nie wchodząc w proces powstawania Unii Europejskiej w jej obecnym kształcie⁴⁸, historyczny dorobek Wspólnot Europejskich, zwłaszcza Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej i wcześniejszej Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, w zakresie utworzenia unii gospodarczej mającej wspólny rynek, wspólną politykę rolną i strukturalną, a z czasem

⁴³ E. Łętowska, *Funkcje zobowiązań...*, s. 33.

⁴⁴ *Warunki Kontraktu na realizację EPC pod klucz*, Warszawa 2000; Federation Internationale des Ingenieurs-Conseils – tzw. FIDIC.

⁴⁵ A. Borowiec, *Partnerstwo publiczno-prywatne: zagrożenia i bariery stosowania w polskich przedsiębiorstwach w świetle badań empirycznych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2017/75.

⁴⁶ K. Mataśka, *Partnerstwo publiczno-prywatne w Polsce – doświadczenia i perspektywy*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica” 2010/243.

⁴⁷ A. Nowak-Far, *Integracja Europejska. Prawo i instytucje*, Warszawa 2001, s. 17.

⁴⁸ Zob. <https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf-chapter/pl/pl-chapter-1.pdf> (dostęp: 14.08.2024 r.); *Unia Europejska. Prawo instytucjonalne i gospodarcze*. 2007. Meritum, Warszawa 2007, s. 28 i n.

walutę⁴⁹ był dla prawa zobowiązań istotny. Celem bowiem powstałej na mocy traktatów rzymskich⁵⁰ EWG było m.in. zapewnienie swobodnego przepływu towarów i wolny dostęp do środków produkcji rozumianych jako swobodny przepływ pracowników, swoboda przedsiębiorczości, swoboda świadczenia usług i swobodny przepływ kapitału; monitorowanie rynku czy przestrzeganie zasad konkurencji. Dynamizmu rozwojowi rynku dodały zniesienie opłat celnych między państwami członkowskimi, utworzenie wspólnej zewnętrznej taryfy celnej oraz wprowadzenie wspólnej polityki w dziedzinie rolnictwa i transportu. Tak, poczynając od utworzenia strefy wolnego handlu przez unię celną i wspólny rynek oraz unię ekonomiczną, doszło do pełnej integracji państw europejskich⁵¹.

Polska przystępując do negocjacji akcesyjnych, zobowiązała się w oparciu o tzw. kryteria kopenhaskie do przyjęcia m.in. regulacji prawnych w sferze gospodarczej, zapewniających funkcjonowanie gospodarki rynkowej oraz zdolności do sprostania konkurencyjnym siłom rynkowym w UE. Po podpisaniu traktatu akcesyjnego Polski do UE⁵² dorobek prawny UE (*acquis communautaire*), będący całokształtem dorobku prawnego Wspólnoty Europejskiej, stał się częścią prawa polskiego, określanego po przystąpieniu Polski do UE prawem krajowym. Na skutek tego nie tylko wartości wskazane w Karcie Praw Podstawowych UE⁵³, ale także orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, a wcześniej Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, powstające nieprzerwanie od 23.07.1952 r., weszło na stałe do polskiego porządku prawnego z zasadą pierwszeństwa prawa UE⁵⁴, określaną inaczej jako zasada prymatu, zwierzchnictwa

⁴⁹ Euro jako oficjalna waluta funkcjonuje w 20 krajach UE, tworzących strefę Euro. Zaczęło obowiązywać od 1.01.1999 r. w formie bezgotówkowej, stosowanej wyłącznie do celów rachunkowości oraz płatności elektronicznych, zaś w formie banknotów i monet od 1.01.2002 r. Uprzednio jednostką rozrachunkową krajów Wspólnoty Europejskiej było ECU (ang. European Currency Unit – Europejska Jednostka Rozrachunkowa), stosowana od 1978 r. do 1998 r. i zastąpiona przez euro.

⁵⁰ Traktaty Rzymskie to dwa traktaty podpisane w Rzymie 25.03.1957 r., weszły w życie 1.01.1958: Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (w latach 1958–1992). Traktat z Maastricht (Traktat o Unii Europejskiej) przekształcił EWG we Wspólnotę Europejską, w związku z czym dokument ten otrzymał nazwę Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Obecną nazwę (Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej) nadał dokumentowi traktat lizboński (Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską; Dz.Urz. UE C 306 z 17.12.2007), wszedł w życie 1.12.2009 r.) Drugą umową był podpisany Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Euratom).

⁵¹ Z.M. Doliwa-Klepacki, *Integracja europejska*, Białystok 1999, s. 51 i n.

⁵² Traktat o przystąpieniu Republiki Czeskiej, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=OJ:L:2003:236:TOC>; Dz.Urz. UE L 236 z 23.09.2003). Proces akcesji Polski do UE rozpoczął się formalnie w dniu 8.04.1994 r. W dniu 16.04.2003 r. rząd RP podpisał się pod traktatem akcesyjnym, zaś w dniu 1.05.2004 r. Polska wraz z 9 innymi państwami (Cyprzem, Czechami, Estonią, Litwą, Łotwą, Maltą, Słowacją, Słowenią i Węgrami) stała się pełnoprawnym członkiem UE.

⁵³ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej weszła w życie 1.12.2009 r. wraz z traktatem lizbońskim (Dz.Urz. UE C 326 z 2012 r., s. 13, polskie wydanie w dniu 26.10.2012).

⁵⁴ W sprawie Costa przeciwko E.N.E.L. (sprawa 6/64) Trybunał oparł się na zasadzie bezpośredniego stosowania oraz uznał, że uznanie podrzędności prawa wspólnotowego wobec przepisów obowiązujących

prawa UE oraz zasadą tzw. bezpośredniego skutku prawa UE⁵⁵. Taka hierarchia *acquis communautaire*, traktowanego jako prawo krajowe, wpływa na normy polskiego prawa zobowiązań, wywołując niejednokrotnie napięcia chociażby w kwestiach związanych ze swobodą przepływu towarów i usług czy ochroną praw konsumentów⁵⁶.

w poszczególnych państwach członkowskich zagroziłoby realizacji celów traktatów. Ze względu na fakt, że państwa członkowskie przekazały Unii Europejskiej pewne kompetencje, ograniczyły tym samym swoją suwerenność. W związku z tym, by prawo wspólnotowe mogło działać skutecznie, musi obowiązywać zasada jego pierwszeństwa nad wszystkimi przepisami prawa krajowego, w tym konstytucji poszczególnych państw członkowskich (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM%3Aprimacy_of_eu_law).

⁵⁵ W sprawie Van Gend en Loos przeciwko Nederlandse Administratie der Belastingen (sprawa 26/62) Trybunał orzekł, że prawo wspólnotowe przyjmowane przez instytucje Unii Europejskiej może być źródłem uprawnień egzekwowanych przez osoby fizyczne i prawne przed sądami poszczególnych państw członkowskich. Oznacza to, że prawo Unii Europejskiej może być stosowane bezpośrednio (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM%3Aprimacy_of_eu_law).

⁵⁶ E. Łętowska, *Funkcje zobowiązań...*, s. 37.

CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział I

ISTOTA ZOBOWIĄZAŃ W OBROCIE GOSPODARCZYM

1. Dłużnik i wierzyciel w obrocie gospodarczym

Istota zobowiązań w obrocie gospodarczym sprowadza się do więzi prawnej łączącej dwie strony, czyli wierzyciela i dłużnika, nazywanych – gdy w danym stosunku zobowiązaniowym występuje wielu wierzycieli lub dłużników – stroną wierzycielską (uprawnioną) i stroną dłużniczą (zobowiązaną)¹.

Zobowiązanie jest szczególnym rodzajem stosunku cywilnoprawnego. Na jego elementy składają się podmioty (określane w zobowiązaniu jako dłużnik i wierzyciel), przedmiot (świadczenie, czyli zgodne z treścią zobowiązania zachowanie się dłużnika na rzecz wierzyciela), oraz treść (uprawnienia wierzyciela, tj. wierzytelności i skorelowane z nimi obowiązki dłużnika, tj. dług). Zgodnie z art. 353 k.c. zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Przepis art. 353 k.c. stanowi o prostej konstrukcji zobowiązaniowych stosunków prawnych, tymczasem z reguły są one bardziej złożone. Z konkretnego zobowiązania (świadczenia) wynika, czy ktoś jest wierzycielem, czy dłużnikiem², np. w umowie darowizny obdarowany jest wierzycielem ze względu na świadczenie polegające na żądaniu bezpłatnego świadczenia na jego rzecz, zaś darczyńca jest dłużnikiem ze względu na świadczenie polegające na obowiązku bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem swego majątku (art. 888 k.c.). W stosunkach dwustronnie zobowiązujących każdy podmiot jest zarówno wierzycielem co do jednego świadczenia, jak i dłużnikiem co do innego, np. w stosunku prawnym sprzedaży jeden podmiot jest wierzycielem ze względu na świadczenie polegające na przeniesieniu własności i wydaniu rzeczy (drugi odpowiednio dłużnikiem w tym zakresie), zaś dłużnikiem ze względu na świad-

¹ P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 115.

² P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5..., red. E. Łętowska, s. 113.

czenie polegające na zapłacie ceny (drugi odpowiednio wierzycielem)³. Splot ról dłużnej i wierzycielskiej nie musi być symetryczny⁴. Co do zasady w momencie powstania zobowiązania jego podmioty (wierzyciel i dłużnik) powinny być zindywidualizowane. W niektórych typach zobowiązań (np. przyrzeczenie publiczne, art. 919 k.c.) oznaczenie podmiotów może być odsunięte w czasie, z tym zastrzeżeniem, że powinno nastąpić najpóźniej w chwili spełnienia świadczenia oraz że został ustalony sposób określenia podmiotów zobowiązania⁵.

W obrocie gospodarczym wiele podmiotów naprzemiennie występuje w roli dłużnika i wierzyciela. W ustawie nie ma ani definicji wierzyciela, ani definicji dłużnika. W związku z brzmieniem przywołanego przepisu art. 353 k.c. za wierzyciela uznaje się podmiot zobowiązania, któremu przysługuje jedno uprawnienie lub kilka polegające przede wszystkim na otrzymaniu świadczenia (rzeczy, usługi, zaprzestaniu działań) od dłużnika. Wierzyciel jest zatem stroną uprawnioną w stosunku zobowiązaniowym (stroną czynną). Uprawnienia wierzyciela można klasyfikować jako główne, czyli służące realizacji podstawowego interesu wierzyciela i polegające na wykonaniu pierwotnego świadczenia lub na spełnieniu świadczenia zastępczego, np. odszkodowania, oraz uprawnienia uboczne – pomocnicze, czyli takie, które przygotowują lub uzupełniają świadczenie główne i nie mogą istnieć bez niego, np. roszczenie o zapłatę odsetek w razie opóźnienia świadczenia pieniężnego (art. 481 k.c.). Przysługujące wierzycielowi uprawnienia muszą być zgodne z zasadami współżycia społecznego i ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa. Skoro wierzyciel ma uprawnienie do otrzymania świadczenia, to ma także prawo (ale nie obowiązek) żądania od innej oznaczonej osoby (dłużnika) spełnienia tego świadczenia zgodnie z łączącym je stosunkiem prawnym (roszczenie). Wierzycielowi przysługuje więc wierzytelność, czyli prawo podmiotowe o charakterze względnym (skuteczne między stronami zobowiązania). Na wierzytelność składają się uprawnienia główne – służące uzyskaniu zaspokojenia wierzyciela, oraz uprawnienia uboczne, zmierzające do przygotowania, zabezpieczenia lub uzupełnienia spełnienia świadczenia głównego⁶. Co ważne, wierzyciel powinien współdziałać przy wykonaniu zobowiązania (art. 354 § 2 k.c.), tzn. powstrzymywać się od zachowań, które mogłyby utrudniać dłużnikowi wykonanie zobowiązania (obowiązek nieprzeszkadzania), jak również np. dokonać odbioru przedmiotu świadczenia. Na przykład odmowa przyjęcia przez wierzyciela świadczenia pieniężnego skutkuje jego zwłoką, co z kolei oznacza, że dłużnika nie można obciążać skutkami dalszego opóźnienia w spełnieniu świadczenia (art. 486 § 1 k.c.)⁷. Warto zasygnalizować, że w praktyce można się spotkać z rozróż-

³ P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5..., red. E. Łętowska, s. 114.

⁴ M. Gutowski [w:] *Kodeks cywilny*, t. II, *Komentarz do art. 353–626*, red. M. Gutowski, Legalis 2022, art. 353.

⁵ B. Fuchs [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Habdas, M. Fras, LEX 2018, art. 353.

⁶ K. Czub [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, LEX 2023, art. 353.

⁷ Wyrok SA w Białymstoku z 20.11.2012 r., I ACa 509/12, Legalis nr 730964.

nieniem typów wierzycieli (nie wynika to jednak z regulacji prawnej), a mianowicie: wierzycielem osobistym, tj. podmiotem, który swoje wierzytelności może zaspokoić bezpośrednio z dochodów dłużnika, wierzycielem rzeczowym, czyli podmiotem, który może dochodzić swoich praw do konkretnej, wskazanej rzeczy stanowiącej zabezpieczenie wierzytelności, wierzycielem hipotecznym – takim, który ma prawo dochodzić swoich praw na drodze konkretnej hipoteki, wierzycielem alimentacyjnym, czyli osobą, na rzecz której zasądzono alimenty.

Drugą stroną zobowiązania, zgodnie z art. 353 k.c., jest dłużnik. To na nim spoczywają obowiązki (strona bierna). Dłużnik jest podmiotem obciążonym świadczeniem, czyli adresatem normy prawnej wyznaczającej stosunek zobowiązaniowy. Wyrazem powinności dłużnika jest dług, stanowiący korelat wierzytelności. Dług stanowi ogólną powinność spełnienia świadczenia obciążającego dłużnika na podstawie jednego stosunku zobowiązaniowego, obejmującą całość jego obowiązków wynikających z tego stosunku⁸. Zgodnie z art. 354 § 1 k.c. dłużnik powinien wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią i w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego, a jeżeli istnieją w tym zakresie ustalone zwyczaje – także w sposób odpowiadający tym zwyczajom. Z reguły dług łączy się z odpowiedzialnością, co wiąże się z dopuszczalnością zastosowania przymusu (sankcji) dla zaspokojenia wierzyciela. Dług może również istnieć bez odpowiedzialności, czego przykładem jest zobowiązanie niezupełne (np. przedawnione, zob. art. 117 k.c. i n.).

Zarówno wierzycielem, jak i dłużnikiem może być każdy podmiot prawa cywilnego, a mianowicie osoba fizyczna, osoba prawna (np. Skarb Państwa, spółki kapitałowe, fundacje), jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ k.c., np. spółki osobowe). Wierzycielem/dłużnikiem może być więc m.in. przedsiębiorca w rozumieniu art. 43¹ k.c., natomiast nie może nim być przedsiębiorstwo osoby fizycznej jako zespół mienia (tj. w rozumieniu art. 55¹ k.c.)⁹. Stroną stosunku zobowiązaniowego, a więc wierzycielem czy dłużnikiem, mogą być wspólnicy spółki cywilnej, a nie sama spółka cywilna, z uwagi na jej charakter i status prawny, w tym brak zdolności prawnej (spółka cywilna nie jest podmiotem prawnym odrębnym od wspólników, lecz jest wielostronnym stosunkiem zobowiązaniowym łączącym wspólników¹⁰). Można dodać, że w niektórych okolicznościach ustawodawca różnicuje sytuację prawną poszczególnych kategorii podmiotów jako wierzycieli czy dłużników, np. gdy stroną stosunku zobowiązaniowego jest konsument¹¹. Ponadto np. w zobowiązaniach niektórych typów (np. umowa przewozu, art. 774 k.c.) po jednej lub po obu stronach mogą uczestniczyć wyłącznie przedsiębiorcy (zob. art. 43¹ k.c.)¹².

⁸ Wyrok SA w Warszawie z 21.09.2016 r., I ACa 1341/15, LEX nr 2249983.

⁹ Wyrok NSA z 25.05.2017 r., II FSK 452/16, LEX 2309092.

¹⁰ Wyrok NSA z 15.06.2023 r., III FSK 1104/22, Legalis nr 2962715.

¹¹ P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5..., red. E. Łętowska, s. 114.

¹² P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5..., red. E. Łętowska, s. 114.

Na marginesie należy zauważyć, że oprócz wierzyciela i dłużnika w stosunku zobowiązaniowym mogą brać udział osoby trzecie niebędące stronami, mające jednak własne uprawnienia czy obowiązki (np. art. 393 k.c.). Przy wykonywaniu zobowiązań wierzyciel i dłużnik mogą także posługiwać się innymi osobami, które nie są uczestnikami zobowiązania i nie mają uprawnień ani obowiązków w tym stosunku prawnym (przedstawiciele, pomocnicy i zastępcy, art. 356 k.c.)¹³.

2. Treść i rodzaje świadczeń w obrocie gospodarczym

Świadczenie jest elementem zobowiązania (przedmiotem), tj. zachowaniem się dłużnika zgodnym z treścią zobowiązania i czyniącym zadość interesom wierzyciela¹⁴. Świadczenie powinno być określone w momencie powstania zobowiązania, co najmniej przez wskazanie sposobu, podstaw jego ustalenia (pośrednio). Może to nastąpić przez wskazanie kryteriów obiektywnych (np. ceny rynkowej), przez odesłanie do oceny osoby trzeciej bądź przez pozostawienie dookreślenia jednej ze stron stosunku obligacyjnego¹⁵. Jeśli świadczenie nie jest oznaczone, zobowiązanie nie istnieje¹⁶.

Przykładem zobowiązania, w którym świadczenie nie jest jednoznacznie określone w chwili powstania zobowiązania, jest zobowiązanie przemienne (*obligatio alternativa*). Jeżeli dłużnik jest zobowiązany w ten sposób, że wykonanie zobowiązania może nastąpić przez spełnienie jednego z kilku świadczeń (zobowiązanie przemienne), wybór świadczenia należy do dłużnika, chyba że z czynności prawnej, z ustawy lub z okoliczności wynika, iż uprawnionym do wyboru jest wierzyciel lub osoba trzecia. Wyboru dokonywa się przez złożenie oświadczenia drugiej stronie. Jeżeli uprawnionym do wyboru jest dłużnik, może on dokonać wyboru także przez spełnienie świadczenia. Jeżeli strona uprawniona do wyboru świadczenia wyboru tego nie dokona, druga strona może jej wyznaczyć w tym celu odpowiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu uprawnienie do dokonania wyboru przechodzi na stronę drugą (art. 365 k.c.). Odmianą od zobowiązania przemiennego konstrukcją ma tzw. upoważnienie przemienne (*facultas alternativa*). Można wskazać (ustawa bowiem nie przewiduje ogólnej regulacji), że w przypadku upoważnienia przemiennego przedmiotem zobowiązania jest od chwili jego powstania jedno świadczenie, ale dłużnik może zwolnić się także przez świadczenie czego innego. Przykładem dla omawianej konstrukcji jest art. 897 k.c., zgodnie z którym jeżeli po wykonaniu darowizny darczyńca popadnie w niedostatek, obdarowany ma obowiązek, w granicach istniejącego jeszcze wzbogacenia, dostarczać darczyńcy środków, których mu brak do utrzymania odpowiadającego jego usprawied-

¹³ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2023, art. 353.

¹⁴ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2016, s. 40.

¹⁵ M. Kaliński [w:] A. Brzozowski, J. Jastrzębski, M. Kaliński, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2019, s. 51–52.

¹⁶ Wyrok SN z 1.04.2011 r., III CSK 206/10, OSNC-ZD 2012/2, poz. 25.

liwionym potrzebom albo do wypełnienia ciężących na nim ustawowych obowiązków alimentacyjnych. Obdarowany może jednak zwolnić się od tego obowiązku, zwracając darczyńcy wartość wzbogacenia.

Analizując pojęcie świadczenia, należy się odnieść przede wszystkim do przepisu art. 353 § 2 k.c., który stanowi, że świadczenie może polegać na działaniu (np. wykonaniu usługi) albo na zaniechaniu (np. powstrzymaniu się od świadczenia usług na rzecz innych podmiotów¹⁷). Świadczenie może składać się z wielu zachowań, a każda ze stron może być jednocześnie uprawniona albo zobowiązana¹⁸. Spełnienie świadczenia może polegać na dokonaniu czynności prawnej, np. przeniesieniu własności rzeczy, a także na czynności faktycznej (czynności materialnotechnicznej¹⁹), np. naprawie samochodu. Przedmiotem świadczenia mogą być różne dobra materialne (nieruchomość) i niematerialne (utwór).

Świadczenie powinno być możliwe do spełnienia. Niemożliwość świadczenia należy oceniać z obiektywnego punktu widzenia, tj. świadczenie jest niemożliwe, gdy żaden podmiot prawa cywilnego postawiony na miejscu dłużnika nie może wykonać zobowiązania, chyba że spełnienie świadczenia zależy od określonych przymiotów dłużnika, a więc jest możliwe tylko przez konkretną osobę. Niemożliwość świadczenia może wynikać z okoliczności faktycznych (np. stan wojny), z przepisów prawnych (np. handel ludzkimi organami), mieć podłoże gospodarcze (np. wydobycie statku Titanic z dna oceanu). Niemożliwość musi cechować się trwałością (*a contrario* nie może być przejściowa, przemijająca). Przy ocenie niemożliwości świadczenia należy brać pod uwagę wszystkie czynniki składające się na treść pojęcia świadczenia, a więc przedmiot, sposób spełnienia, jego czas i miejsce²⁰. W Kodeksie cywilnym ustawodawca reguluje skutki niemożliwości świadczenia (art. 387, art. 475 § 1, art. 493, 495 k.c.). W nawiązaniu do tych regulacji wyróżnia się niemożliwość pierwotną świadczenia, która zachodzi przed chwilą lub najpóźniej w chwili, w której zobowiązanie miało powstać, oraz niemożliwość następczą świadczenia, która zachodzi w toku trwania zobowiązania. Umowa o świadczenie niemożliwe jest bezwzględnie nieważna, zaś strona, która w chwili zawarcia umowy wiedziała o niemożliwości świadczenia, a drugiej strony z błędu nie wyprowadziła, obowiązana jest do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o niemożliwości świadczenia (art. 387 k.c.). W rezultacie następczej niemożliwości świadczenia co do zasady dłużnik jest zobowiązany dać odszkodowanie w miejsce pierwotnego świadczenia, gdy niemożliwość pierwotnego świadczenia jest następstwem okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność (zob. art. 475 § 1, art. 493, 495 k.c.). Z kolei gdy dłużnikowi nie można przypisać odpowiedzialności za

¹⁷ Wyrok z SA w Krakowie z 15.09.2022 r., I AGa 114/21, LEX nr 3433782.

¹⁸ Wyrok SN z 28.06.2017 r., IV CSK 511/16, LEX nr 2360534.

¹⁹ Wyrok SO w Warszawie z 20.12.2019 r., XXV C 841/19, LEX nr 3615333.

²⁰ M. Kaliński [w:] A. Brzozowski, J. Jastrzębski, M. Kaliński, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania...*, s. 55.

niemożliwość świadczenia, zobowiązanie wygasa, a dłużnik jest zwolniony z obowiązku świadczenia (art. 475 § 1 k.c.).

W obrocie gospodarczym można wyróżnić wiele rodzajów świadczeń w zależności od przyjętego kryterium, przy czym nie są to kategorie rozłączne, ponieważ określone świadczenie może być jednocześnie np. świadczeniem jednorazowym, podzielnym, oznaczonym co do gatunku itd. Rodzaj świadczenia determinuje rodzaj zobowiązania, a w konsekwencji właściwe reguły dotyczące jego wykonywania, skutków niewykonania lub nienależytego wykonania, przedawnienia roszczeń itd.²¹

Między innymi²² z uwagi na czas spełnienia świadczenia (co w szerokim ujęciu ma przełożenie na termin przedawnienia roszczenia) można odróżnić świadczenia jednorazowe (polegające na jednokrotnym zachowaniu się dłużnika, przy z góry ustalonej wysokości, np. zapłata ceny, w tym płatna w ratach), świadczenia okresowe (tj. takie, których rozmiar zależy od czynnika czasu; polegają na okresowym spełnianiu wielu pojedynczych świadczeń w określonych z góry odstępach czasu, które to świadczenia nie są zaliczane na poczet jednego świadczenia – wyróżniające się tym, że im dłużej trwa stosunek zobowiązaniowy, tym więcej świadczeń powinien otrzymać wierzyciel od dłużnika, a w rezultacie każde świadczenie wymagalne jest w innym terminie, w innym też terminie ulega przedawnieniu, np. czynsz najmu²³) oraz świadczenia ciągłe (polegające na określonym stałym zachowaniu się dłużnika w czasie trwania zobowiązania, np. świadczenie polegające na zaniechaniu). W literaturze dostrzega się występujące niekiedy trudności w rozgraniczeniu świadczeń okresowych od świadczeń jednorazowych. Należy wyjaśnić, że m.in. czynsz najmu płatny miesięcznie z tytułu umowy najmu zawartej na czas oznaczony, np. rok, pomimo że w tym przypadku wysokość świadczenia jest ustalona z góry, pozostaje świadczeniem okresowym (rozmiar świadczenia jest zdeterminowany czynnikiem czasu).

Następnie można wyróżnić świadczenia główne (zmierzające wprost do zaspokojenia interesu wierzyciela, np. zapłata ceny) oraz świadczenia pomocnicze, określane także jako świadczenia uboczne (ich realizacja nie oznacza zaspokojenia interesów wierzyciela, służą przygotowaniu, zabezpieczeniu lub uzupełnieniu spełnienia świadczeń głównych, np. odsetki²⁴). Odsetki jako świadczenie uboczne (okresowe) odgrywają istotną rolę w obrocie gospodarczym. Ich podstawową funkcją jest wynagrodzenie za korzystanie z cudzego kapitału, stosownie bowiem do treści art. 481 § 1 k.c., jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem

²¹ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny...*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, art. 353.

²² Omówione rodzaje świadczeń nie wyczerpują wszystkich możliwych.

²³ Zob. np. wyrok SN z 7.01.2009 r., II CSK 409/08, LEX nr 523607.

²⁴ Np. wyrok SA we Wrocławiu z 10.10.2017 r., III AUa 661/17, LEX nr 2396900; wyrok SA w Gdańsku z 29.09.2015 r., III AUa 652/15, LEX nr 1916684.

okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi (tzw. odsetki za opóźnienie). Jednakże odsetki mogą pełnić także funkcję waloryzacyjną, tzw. odsetki kapitałowe (zapobiegają spadkowi wartości nabywczej pieniądza). Źródłem obowiązku uiszczenia odsetek może być czynność prawna, ustawa (np. przywołany art. 481 k.c.), orzeczenie sądu lub decyzja innego właściwego organu (art. 359 § 1 k.c.). Przeciwdziałając lichwie (ustalaniu nadmiernych odsetek), ustawodawca uregulował maksymalną wysokość odsetek, ograniczając ją w odniesieniu do odsetek umownych oraz w odniesieniu do odsetek na wypadek opóźnienia. Odpowiednio maksymalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej / za opóźnienie nie może w stosunku rocznym przekraczać dwukrotności wysokości odsetek ustawowych, zaś jeżeli wysokość odsetek przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należą się odsetki maksymalne (zob. art. 359 § 2¹ i 2² oraz art. 481 § 2¹ i 2² k.c.). Należy zatem wnioskować, że postanowienia umów zastrzegające nadmierne odsetki nie stają się nieważne w całości, a jedynie co do nadwyżki²⁵. Nie narusza przepisów przyjęcie w umowie oprocentowania na poziomie odsetek maksymalnych²⁶. Poza tym w obrocie gospodarczym nie jest co do zasady dopuszczalne pobieranie odsetek od zaległych odsetek (tzw. zakaz anatocyzmu czy potocznie kapitalizacja odsetek). Od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie dopiero od chwili wytoczenia o nie powództwa (termin początkowy), chyba że po powstaniu zaległości strony zgodziły się na doliczenie zaległych odsetek do dłużnej sumy (art. 482 k.c.). Należy zasygnalizować, że termin przedawnienia roszczenia o odsetki zgodnie z art. 118 k.c. wynosi trzy lata (świadczenie okresowe). Niemniej jednak w przypadku, gdy ustawodawca przewidział krótszy niż trzyletni termin przedawnienia dla roszczeń o wykonanie zobowiązania powstałych w ramach danego stosunku, zgodnie z aktualną linią orzecniczą wówczas roszczenie o odsetki przedawnia się najpóźniej wraz z roszczeniem o świadczenie główne (termin przedawnienia ulega skróceniu). Argumentuje się to, wskazując, że odsetki są także świadczeniem o charakterze akcesoryjnym (ubocznym), a zatem obowiązek ich zapłaty nie może powstać bez obowiązku zapłaty sumy głównej, konsekwentnie więc odsetki dzielą los prawny świadczenia głównego²⁷. Przykładem dla takiej sytuacji jest art. 554 k.c. stanowiący, że roszczenia z tytułu sprzedaży dokonanej w zakresie działalności przedsiębiorstwa sprzedawcy, roszczenia rzemieślników z takiego tytułu oraz roszczenia prowadzących gospodarstwa rolne z tytułu sprzedaży płodów rolnych i leśnych przedawniają się z upływem lat dwóch.

Z uwagi na sposób spełnienia świadczenia klasyfikuje się je jako podzielne (tj. może być spełnione częściowo bez istotnej zmiany przedmiotu lub wartości, art. 379 § 2 k.c., np. świadczenie pieniężne) bądź niepodzielne (tj. na skutek spełnienia w częściach utraci istotne właściwości, ulegnie zmianie, straci na wartości, np. świadczenie polegające na

²⁵ Por. wyrok SN z 17.06.2020 r., I NSNc 47/19, LEX nr 3017778; wyrok SN z 23.02.2017 r., V CSK 361/16, LEX nr 2294419.

²⁶ Wyrok SA w Poznaniu z 21.06.2021 r., I Aga 347/20, LEX nr 3304470.

²⁷ Zob. A. Zbiegień-Turzańska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, W. Borysiak, Legalis 2024, art. 359.

zaniechaniu). Nie ma przeciwskażeń, aby to strony zadecydowały o tym, że konkretne z natury podzielne świadczenie jest niepodzielne²⁸.

Kolejne rodzaje świadczeń, na które można zwrócić uwagę, to świadczenia oznaczone co do tożsamości (przedmiotem świadczenia jest rzecz indywidualnie oznaczona, np. kupno nieruchomości) i świadczenia oznaczone co do gatunku (przedmiotem świadczenia jest rzecz oznaczona według cech rodzajowych, np. kupno tony zboża). Jeżeli dłużnik jest zobowiązany do świadczenia rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, a jakość rzeczy nie jest oznaczona przez właściwe przepisy lub przez czynność prawną ani nie wynika z okoliczności, dłużnik powinien świadczyć rzeczy średniej jakości (art. 357 k.c.). Tytułem przykładu zdaniem Sądu Najwyższego okolicznością pozwalającą ocenić, czy samochód jest rzeczą średniej jakości w rozumieniu art. 357 k.c., może być jego cena²⁹.

Poza tym wyróżnia się świadczenia starannego działania (dłużnik jedynie ukierunkowany jest na osiągnięcie wskazanego celu, np. działania adwokata) oraz świadczenia rezultatu (dłużnik ma osiągnąć z góry ściśle określony efekt, np. wykonanie stołu). Również jako rodzaj świadczenia kwalifikuje się zwrot nakładów i wydatków poczynionych przez jeden podmiot w interesie lub na rzecz drugiego podmiotu.

W końcu zaakcentować warto świadczenie pieniężne. Ten rodzaj świadczenia polega na przekazaniu z majątku dłużnika do majątku wierzyciela określonej wartości majątkowej wyrażonej w jednostkach pieniężnych (suma pieniężna). W nawiązaniu do tego rodzaju świadczenia odróżnia się zobowiązania pieniężne oraz zobowiązania niepieniężne. Specyfika tego podziału polega na tym, że zobowiązania pieniężne *sensu stricto* to takie, których przedmiotem świadczenia od samego początku jest suma pieniężna, np. pożyczka. Z kolei zobowiązania niepieniężne to takie, które mają za przedmiot zachowanie odnoszące się do innego typu obiektów niż suma pieniężna. Jednocześnie obok przedstawionego podziału istnieją zobowiązania z natury niepieniężne, w których jednak występują świadczenia pieniężne, tzn. pierwotne świadczenie niepieniężne jest w toku trwania i wykonywania zobowiązania zastąpione świadczeniem pieniężnym, np. odszkodowanie pieniężne³⁰. Na podstawie przepisu art. 358 k.c. należy wnioskować, że suma pieniężna będąca przedmiotem zobowiązania może być wyrażona w walucie polskiej lub obcej, przy czym jeżeli przedmiotem zobowiązania podlegającego wykonaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe będące źródłem zobowiązania lub czynność prawna zastrzega spełnienie świadczenia wyłącznie w walucie obcej. Wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia wymagalności roszcze-

²⁸ Wyrok SA w Poznaniu z 29.03.2022 r., I ACa 930/20, Legalis nr 2700106.

²⁹ Wyrok SN z 20.05.2009 r., I CSK 437/08, Legalis nr 265848.

³⁰ T. Dybowski, A. Pyrzyńska [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 232.

nia, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe lub czynność prawna zastrzega inaczej. Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia, wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia w walucie polskiej według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia, w którym zapłata jest dokonywana. Co do zasady, o czym stanowi reguła nominalizmu, wykonanie świadczenia pieniężnego polega na zapłacie sumy nominalnej, czyli kwoty, na którą owo świadczenie opiewa (zob. art. 358¹ § 1 k.c.). Przepisy szczególne mogą jednak stanowić inaczej (o czym m.in. już w samym przepisie art. 358¹ § 3 i 4 k.c., zgodnie z którym w razie istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, zmienić wysokość lub sposób spełnienia świadczenia pieniężnego, chociażby były ustalone w orzeczeniu lub umowie; z żądaniem zmiany wysokości lub sposobu spełnienia świadczenia pieniężnego nie może wystąpić strona prowadząca przedsiębiorstwo, jeżeli świadczenie pozostaje w związku z prowadzeniem tego przedsiębiorstwa), jak również strony mogą zastrzec w umowie (tzw. waloryzacja umowna), że wysokość świadczenia pieniężnego zostanie ustalona według innego niż pieniądz miernika wartości (art. 358¹ § 2 k.c.). Należy podkreślić, że waloryzacja jest wyjątkiem od nominalizmu.